

Ім'я користувача:
Адміністратор Коледжу

ID перевірки:
1015626709

Дата перевірки:
16.06.2023 14:17:40 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
16.06.2023 14:21:15 EEST

ID користувача:
100008196

Назва документа: Гармаш Оксана диплом (перероблений)

Кількість сторінок: 97 Кількість слів: 22970 Кількість символів: 172147 Розмір файлу: 422.44 KB ID файлу: 1015273543

18.8% Схожість

Найбільша схожість: 3.47% з Інтернет-джерелом (https://otherreferats.allbest.ru/sport/00135074_0.html)

18.8% Джерела з Інтернету

1000

Сторінка 99

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

5

**ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ
ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»**

ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

КАФЕДРА ТУРИЗМУ, ДОКУМЕНТНИХ ТА

МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Допущено до захисту

“ ” 2023 р.

Завідувач кафедри туризму,

документних та міжкультурних

комунікацій

О.А.Степанова

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ступінь вищої освіти «бакалавр»

на тему:

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

за спеціальністю 242 “Туризм”

Виконала: студентка 4 курсу,

заочної форми навчання,

групи ЗТУ-19-1

Гармаш Оксана Олександрівна

Науковий керівник: доктор культурології,

професор Степанова Олена Анатоліївна

Київ-2023

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	
1.1. Туризм в Україні: класифікація та види	5
1.2. Стан розвитку ринку туристичних послуг України	10
1.3. Туристичні ресурси як базова умова розвитку туризму в Україні	16
Висновки до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2 ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
2.1. Історія Івано-Франківщини	27
2.2. Природно-рекреаційний потенціал та географічна характеристика області	29
2.3. Соціально-економічні умови розвитку туризму Івано-Франківської області	36
Висновки до другого розділу	41
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
3.1. Культурно-історичні пам'ятки та пам'ятні місця Івано-Франківщини	43
3.2. Музеї та музейні комплекси Івано-Франківського краю	72
3.3. Розробка історико-культурних туристичних маршрутів в	

Івано-Франківській області

83

Висновки до третього розділу

87

Висновки

89

Список використаних джерел

91

Додатки

97

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство приділяє значну увагу туризму, який став одним з найважливіших елементів життя людей. Активний туризм та подорожі займають провідні місця серед пріоритетних потреб глобальної спільноти, яка пристосувалася до динамічного способу життя. Цей сектор складає третину світової торгівлі послугами, 8% від експорту товарів, близько 10% світового валового продукту та 5% всіх податкових надходжень. Туризм у XXI столітті став одним з найважливіших явищ.

Об'єктом дослідження є історико-культурні ресурси Івано-Франківської області та їх використання.

Предметом дослідження є географічні межі Івано-Франківської області згідно з сучасним адміністративно-територіальним поділом України.

Метою роботи є всебічне дослідження історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області та їх використання в туристичній діяльності.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Актуальність теми полягає в тому, що туризм в Україні знаходиться на шляху активного розвитку. Ухвалення Закону України "Про туризм", який має на меті створення сприятливих умов для розвитку туризму та підтримку пріоритетних напрямів туристичної діяльності, разом з фактом, що Карпатський регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області) є місцем, де відбувається 5-12% загального обсягу туристичної діяльності, надають достатньо обґрунтованих підстав для вибору цієї теми дослідження.

Туристична галузь в Україні є невід'ємною складовою світового туристичного процесу. Завдяки своєму географічному розташуванню, рельєфу, сприятливому клімату та багатому природному, історико-культурному та туристично-рекреаційному потенціалу, Україна надає всі можливості для

задоволення пізнавальних, оздоровчо-спортивних та духовних потреб як вітчизняних, так і іноземних туристів.

Україна має більше 170 тисяч пам'яток культури, історії, містобудування та архітектури, палацо-паркового мистецтва, археології, а також понад 300 музеїв. Крім того, в країні створено 7 національних історико-культурних заповідників. Із численних туристичних регіонів України найбільш популярними є Причорномор'я, Придністров'я, Карпати, Поділля, Волинь, а також міста Київ та Одеса. Івано-Франківська область в Карпатському регіоні заслуговує особливої уваги завдяки численним історичним пам'яткам та великому потенціалу для відпочинку і рекреації.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано наступні завдання:

1. Проаналізувати стан розвитку туризму в Україні.
2. Дослідити туристичні ресурси як базову умову розвитку туризму в Україні.
3. Надати загальну характеристику Івано-Франківської області.
4. Визначити туристичний потенціал Івано-Франківської області.
5. Проаналізувати сучасний стан та виявити перспективи розвитку туризму в Івано-Франківській області.
6. Розробити історико-культурні туристичні маршрути в Івано-Франківській області.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Туризм в Україні: класифікація та види

У сучасних умовах, для успішного розвитку туризму, необхідно швидко адаптуватися до нових тенденцій і бути гнучким. Туризм, як важлива сфера соціально-економічного розвитку, активно впроваджує новітні технології, формує соціальні орієнтири та приносить економічні вигоди. В цьому контексті виникають нові напрями та види туризму, що потребує подальшого розширення класифікації видів туризму. Для розвитку туристичної галузі в Україні є актуальним аналіз видів туризму, які є характерними для всіх регіонів країни.

Розвиток певних видів туризму в будь-якому регіоні залежить від географічних, соціальних та економічних факторів. Виникнення та поширення нових видів туризму також обумовлені глобалізаційними процесами та науково-технічним прогресом. Зокрема, інтернаціоналізація економіки та застосування новітніх наукових технологій сприяють появі та розвитку абсолютно нових напрямків у туризмі.

У вітчизняній науці запропоновано багато класифікацій видів туризму залежно від різних ознак. Хоча кожна з цих класифікацій має свою цінність, ми спробуємо визначити найбільш оптимальну. Згідно Закону України "Про туризм", виділено такі класи туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний та самодіяльний.

Варто зауважити, що ця класифікація не охоплює всіх видів та напрямків туризму, адже деякі види можуть містити елементи різних класів, залежно від мети поїздки, засобу пересування, вікової групи та інших факторів.

Класифікація видів туризму може проводитись за різними ознаками, серед яких особливо важливими є місце туристичного відпочинку, часові та територіальні характеристики, індивідуальні запити та фінансові можливості

клієнтів. За словами В.Ф. Кифяка, всі види туризму тісно пов'язані між собою за метою поїздки, і відокремлення їх у чистому вигляді не завжди є можливим. Наприклад, діловий туризм може поєднуватися з екскурсійним або спортивним, етнічний - з релігійним, екскурсійний - з рекреаційним та іншими [2, с. 37-39].

У класифікації, запропонованій М.П. Мальською, В.В. Худо та В.І. Цибухом, виявлено різноманітні форми та види туризму, що залежать від різних чинників.

Музиченко-Козловська класифікація туризму враховує мету подорожі, мотиви туристів та ресурси, які використовуються в певних видах туризму. Аналогічно до інших продуктів на ринку, туристичні послуги повинні задовольняти потреби споживачів. Розуміння мотивів потенційних туристів є ключовим при плануванні, формуванні і організації туристичних подорожей.

Для зручності, пропонується створити оптимальну класифікаційну таблицю видів туризму, яку можна розширити додатковою категорією - ступенем підготовки. Це видається доцільним, оскільки сучасний спосіб життя стає більш інтенсивним, а можливості для подорожей розширюються.

Запропоновану класифікаційну таблицю можна розширити, включивши в неї запланований та спонтанний туризм як додаткову ознаку. Запланований туризм передбачає попередню організацію і підготовку до подорожі. Це особливо стосується міжнародних поїздок, оскільки вони вимагають певної підготовки, такої як наявність необхідної суми грошей, збір документів, отримання візи, бронювання готелю та квитків на транспорт.

Спонтанний туризм, натомість, передбачає більш неочікувані та неплановані поїздки. Такий вид туризму може виникнути внаслідок спонтанного рішення або нагоди, коли турист має можливість вирушити у подорож без попередньої підготовки.

Ця доповнена класифікаційна таблиця дозволить краще враховувати різні стилі туризму та відповідати потребам та вимогам різних категорій туристів.

Таблиця 1.1

Класифікація видів туризму за різними ознаками

1. Географічний принцип	1.1. Внутрішній 1.2. Міжнародний
2. Напрямок туристичного потоку	2.1. В'їзний 2.2. Виїзний
3. Мета поїздки	3.1. Рекреаційний 3.2. Оздоровчий відпочинок 3.3. Пізнавальний відпочинок 3.4. Професійно-діловий туризм 3.5. Науковий (конгресовий) 3.6. Спортивний відпочинок 3.7. Шоп-тури 3.8. Пригоди 3.9. Паломницький 3.10. Ностальгічний 3.11. Екотуризм 3.12. Екзотичний 3.13. Елітарний 3.14. Курортний
4. Джерело фінансування	4.1. Соціальний 4.2. Комерційний
5. Спосіб пересування	5.1. Пішохідний 5.2. Авіаційний 5.3. Морський 5.4. Річковий 5.5. Автотуризм 5.6. Залізничний 5.7. Велосипедний 5.8. Змішаний
6. Засоби розміщення	6.1. Готелі 6.2. Мотелі 6.3. Пансіонати 6.4. Кемпінги 6.5. Намети
7. Кількість учасників	7.1. Індивідуальний 7.2. Сімейний 7.3. Груповий
8. Тривалість перебування	8.1. Короткочасний 8.2. Довготривалий
9. Розташування туристичного місця	9.1. Гірський 9.2. Водний 9.3. Сільський 9.4. Приміський
10. Інтенсивність туристичного потоку	10.1. Постійний 10.2. Сезонний
11. Організаційна форма	11.1. Організований 11.2. Неорганізований
12. Ступень підготовки	12.1. Запланований 12.2. Спонтанний

Розроблено автором на основі [2, с. 37; 3, с. 144-146; 4, с. 24-25]

За своєю природою, спонтанний туризм можна розглядати як організацію подорожі без попереднього серйозного планування. Цей тип туризму характеризується тим, що рішення про подорож приймається протягом одного тижня до самої поїздки. В основному, спонтанний туризм реалізується шляхом споживання внутрішнього туристичного продукту. Цей вид туризму стає особливо популярним серед молоді, оскільки молоді люди відзначаються більшою мобільністю та вільним часом.

Крім того, до спонтанного туризму можна віднести так звані "гарячі тури", коли турист не завжди може точно спланувати дату поїздки. Тут важливу роль відіграє інформація, отримана від туристичних підприємств про найвигідніші пропозиції туристичного продукту, зазвичай пов'язаного з курортним туризмом.

На сьогоднішній день дуже важливим є аналіз найбільш популярних видів туризму в регіонах України, заснований на класифікаційній ознаці - меті подорожі. Це дозволяє отримати уявлення про поширення різних видів туризму і сформувані групи, які мають подібні характеристики.

В результаті проведеного аналізу можна виділити три типи регіонів за різноманіттям видів туризму. Перша група регіонів включає Вінницьку, Волинську, Житомирську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Херсонську, Хмельницьку

, Чернігівську і Чернівецьку області. Ці західні регіони України відрізняються однорідністю туристичних ресурсів та переважаючих видів туризму, зокрема зеленого та рекреаційного. Ці види туризму забезпечують туристам повноцінний відпочинок і сприяють поліпшенню фізичного та психологічного стану.

Друга група регіонів включає Дніпропетровську, Запорізьку, Київську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Харківську і Черкаську області. Варто зазначити, що ці регіони мають широкий спектр напрямків туризму. У них розповсюджені різноманітні види туризму, включаючи бізнес-туризм,

екологічний туризм, а також релігійний туризм. Проте, неможливо виокремити конкретний вид туризму, який переважає або об'єднує ці регіони.

Таблиця 1.2.

Матриця видів туризму за кожним регіоном України

Область	Діловий	Зелений	Екологічний	Культурно-пізнавальний	Освітній	Подієвий	Рекреаційний	Релігійний	Спортивний
Вінницька		+		+			+		+
Волинська		+		+					
Дніпропетровська		+		+			+		
Житомирська		+							
Закарпатська		+		+			+		+
Запорізька		+	+	+		+	+		
Івано-Франківська		+	+				+		+
Київська	+			+	+			+	
Кіровоградська				+			+		
Львівська		+		+	+		+		+
Миколаївська				+			+		
Одеська	+			+			+		+
Полтавська		+		+		+	+		
Рівненська		+	+				+		+
Сумська							+		
Тернопільська		+	+	+			+		
Харківська		+		+	+				
Херсонська		+	+				+		+
Хмельницька		+		+			+		
Черкаська				+		+	+	+	
Чернігівська		+		+		+		+	
Чернівецька		+					+		
Σ	3	17	5	17	3	4	17	3	9

3) Останню групу регіонів складають області, в яких туризм не має широкого різноманіття. Серед таких областей можна виділити Кіровоградську та Сумську області.

Варто підкреслити, що аналіз видів туризму за регіонами не визначає успішність або занепад галузі в цих областях. Він лише відображає поширеність різних видів туризму в кожному конкретному регіоні. На діаграмі 1.1 можна побачити відсоткове співвідношення розподілу видів туризму по регіонах України.

Аналіз особливостей та групування видів туризму за регіонами України залежно від мети подорожі сприяє визначенню державної стратегії розвитку як для окремих регіонів, так і для всієї країни в цілому.

Державна політика, яка враховуватиме регіональні особливості, проблеми і цілі національної стратегії розвитку, несумнівно сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українського туристичного продукту.

Рис. 1.1. Розподіл видів туризму в регіонах України

За даними рисунку можна зробити висновок, що найпоширенішими видами туризму є зелений туризм, рекреаційний туризм та культурно-пізнавальний туризм. Важливо відзначити, що ці види туризму мають

внутрішній перспективний характер споживання туристичного продукту. Вони можуть створити альтернативу як імпортному, так і внутрішньому туристичному продукту. Отримання позитивних результатів залежатиме від ретельної державної політики, що ґрунтується на співпраці з національними туристичними підприємствами, зміцненні матеріально-технічної бази туристичних ресурсів та якісному просуванні національного туристичного продукту.

1.2. Стан розвитку ринку туристичних послуг України

У сучасний період туризм відіграє важливу роль у світовій економіці. Згідно з даними Міжнародної туристичної організації, він становить приблизно 9% світового ВВП, близько 30% світового експорту послуг та 6% світової торгівлі. Більш ніж 235 мільйонів осіб, що становить кожного 12-го працівника, працюють у сфері туризму. У 2015 році послугами туристичної галузі скористалося приблизно 983 мільйони іноземних туристів, а в 2017 році ця кількість зросла до 1 мільярда. Загалом, обсяг світової туристичної торгівлі у 2017 році досяг понад 1,2 трильйонів доларів США [2].

У сьогоднішній час туризм є найбільш перспективною і однією з провідних галузей світової економіки. Розвиток туристичного бізнесу може мати значний вплив на економіку країни, створюючи нові робочі місця і сприяючи поповненню державного бюджету через сплату податків та збільшення числа іноземних туристів, що відвідують Україну. В цілому, економіка у сфері туристичного бізнесу представляє собою складну систему соціальних взаємин, що виникають у процесі туристичної діяльності, включаючи виробництво, розподіл, обмін і споживання туристичного продукту, що базується на економічній теорії.

Ефективне просування туристичного продукту грає важливу роль у туристичному бізнесі, оскільки воно включає комплекс заходів, спрямованих на підготовку та формування туристичного продукту або окремих туристичних

послуг для реалізації. Серед цих заходів можна виділити рекламу у засобах масової інформації, телебаченні, фантазійну рекламу, товарну рекламу, директ-мейл, зовнішню рекламу, ярмарки та інші.

На ринку туристичних послуг споживачеві пропонується конкретний туристичний пакет, який включає розроблений комплекс туристичних товарів і послуг, необхідних для подорожі за певним маршрутом. Формування цільової спрямованості туристичного продукту в складі туру є основною функцією туроператорів, які готують цей продукт для його реалізації у скомплектованому вигляді.

Туристичний бізнес, як складова економічного комплексу країни, має свої особливості і виконує певні функції (див. рис. 1.2).

Рис.1.2. Властивості і функції туристичного бізнесу [3]

Туризм має велике значення для розвитку економіки регіонів, країн і світу, що є його основною характеристикою. Україна має всі передумови для активного розвитку як в'їзного, так і виїзного туризму. Благоприятне геополітичне положення України надає їй безліч переваг у сфері туризму, таких як туристично-рекреаційний потенціал, сприятливий клімат, культурно-історичні пам'ятки та швидко розвиваюча туристична індустрія.

Розвиток туризму в Україні напряму залежить від таких секторів економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і туристичного призначення. Туризм розглядається як одна з провідних галузей, що сприяє структурній перебудові економіки.

Результатом програми розвитку туризму в Україні стало перевищення темпів зростання кількості в'їзних туристів над виїзними. Протягом періоду з 2014 до 2017 року виїзний туристичний потік збільшився з 23,76 мільйонів осіб до 24,66 мільйонів осіб, тоді як в'їзний потік туристів зменшився з 24,67 мільйонів осіб до 13,33 мільйонів осіб за цей же період. Графічна динаміка туристичних потоків України за період з 2014 до 2017 року наведена на рис. 1.3.

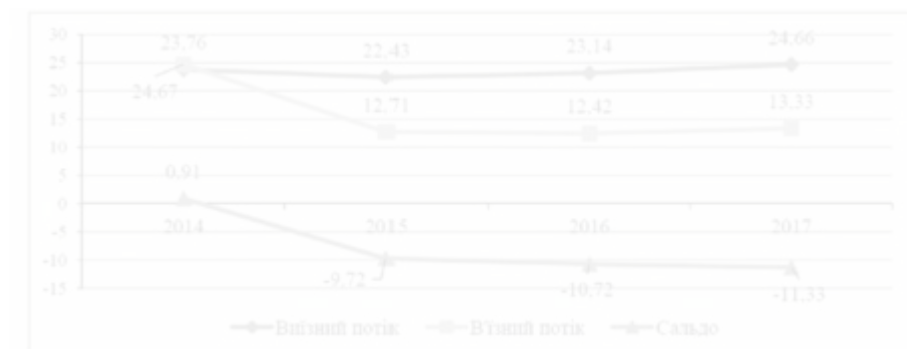

Рис. 1.3. Динаміка туристичних потоків в Україні за 2014–2017 рр., млн. осіб [4]

Аналізуючи дану таблицю, можна зробити висновок, що впродовж періоду з 2014 по 2017 роки спостерігалися негативні тенденції у розвитку туристичних потоків. Зокрема, відбувався спад в'їзного туристичного потоку, що призвело до створення негативного сальдо у туристичних потоках протягом 2015-2017 років.

Україна має велику кількість туристичних фірм, які зосереджуються на в'їзному туризмі, тобто відправляють українців відпочивати на закордонні курорти. Це призводить до того, що кількість людей, які виїжджають з країни, значно перевищує кількість тих, хто відвідує нашу країну. Це є одним із факторів, який негативно впливає на формування бюджету країни. За період з 2014 по 2017 роки в Україні спостерігаються коливання в розвитку туристичної галузі, які відображені у таблиці 1.3.

На сьогоднішній день в Україні налічується понад 4,5 тисячі закладів для розміщення туристів і відпочиваючих, які пропонують 620 тисяч місць. Однак

ці заклади потребують кардинальних змін, щоб відповідати міжнародним стандартам. Крім того, для забезпечення належного рівня туристичної інфраструктури також необхідні поліпшення в рекреаційних зонах та охороні культурних та архітектурних пам'яток України.

Таблиця 1.3

Показники розвитку туристичної галузі України за 2014–2017 рр. [4]

Показники	2014	2015	2016	2017
Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	3454316	2425089	2019576	2549606
Іноземні туристи, які відвідали Україну	232311	17070	15159	35071
Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	2519390	2085273	1647390	2060974
Внутрішні туристи	702615	322746	357027	453561

За даними Всесвітньої туристичної організації, щороку більш ніж 800 мільйонів людей здійснюють подорожі. Варто відзначити, що в понад 40 країнах туризм є основним джерелом доходів національного бюджету. Наприклад, в Іспанії прибутки від іноземного туризму становлять 35% від загальної суми надходжень від експорту товарів та послуг, а на Кіпрі та в Панамі цей показник перевищує 50%, а на Гаїті – понад 70% [5].

Туризм має стимулюючий вплив на розвиток різних галузей економіки, таких як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, зв'язок, страхування, розваги, культура та спорт. Крім того, розвиток туризму сприяє активізації місцевої економіки і створенню додаткових постійних та сезонних робочих місць.

Україна ставить акцент на розвиток "в'їзного туризму" і веде роботу над розвитком сільського та зеленого туризму для привернення іноземних туристів та інвесторів. Щоб забезпечити швидкий розвиток туризму, необхідно вдосконалити інфраструктуру, пов'язану з дорогами, будувати нові кемпінги, кав'ярні, АЗС, придорожні ресторани та зони відпочинку. Вже зараз туризм становить 8% ВВП і 20% зовнішньо-торговельного обігу України. Кожен

турист, що відвідує країну, в середньому залишає тут майже 500 доларів США протягом 3 днів перебування [5].

Ринок туристичних послуг також значно залежить від факторів, таких як демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість і т.д. Існує пряма зв'язок між розвитком туризму, загальним економічним розвитком та особистими доходами громадян.

Туристичний ринок дуже чутливий до змін в економіці. За стабільних цін на особисте споживання, зростання на 2,5% призводить до збільшення витрат на туризм на 4%, а зростання на 5% збільшує ці витрати на 10% [6].

Аналізуючи демографічну структуру населення України за віковими групами, можна вбачати, що найбільш активна частина населення, яка подорожує, становить особи віком від 30 до 40 років [6].

Розвиток туризму суттєво залежить від різних факторів, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на цю галузь. Політична та соціально-економічна ситуація в країні та у світі загалом є одними з таких факторів. Експерти в галузі туризму запропонували кілька рекомендацій для поліпшення відпочинку як для громадян України, так і для іноземних туристів. Деякі з цих рекомендацій включають [7]: створення програми лояльності "Турист України", де подорожуючи та відвідуючи різні туристичні місця, українці та іноземці матимуть можливість накопичувати бали та отримувати знижки; розробка програми "Все включено" в готелях на півдні України; страхування туристів, які користуються послугами туроператорів; заклик до влади скасувати ПДВ для чартерних рейсів, наприклад, на маршрутах Львів-Одеса, Харків-Одеса та інших.

Туристичний сектор є найбільш прибутковою галуззю економіки в багатьох країнах. Україна активно працює над розвитком туризму, як внутрішнього, так і зовнішнього. Наразі зовнішній туризм є більш прибутковим та перспективним. В'їзний туризм також значно сприяє економічному розвитку. У багатьох країнах він становить значну частку національного ВВП, і Україна

має потенціал досягти схожих показників, якщо будуть зроблені відповідні зусилля для розвитку туристичної діяльності.

Одними з основних зовнішніх факторів, що гальмують розвиток туризму в Україні, є не вигідні умови для підприємництва взагалі та у сфері туризму зокрема, а також застаріла та недосконала інфраструктура. Однак найбільшою проблемою розвитку туризму є обмежений фінансування з боку держави та відсутність необхідних інвестицій, як внутрішніх (у зв'язку з економічною кризою), так і зовнішніх (через непридатний інвестиційний клімат). Ця несприятлива ситуація призвела до того, що з близько 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, фактично працюють лише третина [8].

Отже, необхідно розробити комплекс заходів, спрямований на розвиток туристичного бізнесу та виходу України на міжнародний ринок туристичних послуг. Цей комплекс міститиме різні елементи, такі як створення цільових фондів, надання субсидій та виконання програм, спрямованих на розвиток туризму та інше.

Незважаючи на те, що туристична галузь поступово збільшує свої показники, вона не зупиняється на досягнутому. Шлях, яким буде розвиватись галузь туристичних послуг, визначатиме її майбутнє, а також майбутнє економіки та життя України в цілому. Тому важливо продовжувати впроваджувати ініціативи, спрямовані на покращення туристичного сектора, щоб забезпечити його стійкий розвиток і позитивний вплив на економіку країни.

1.3. Туристичні ресурси як базова умова розвитку туризму в Україні

Використання природних умов і ресурсів для розвитку рекреації й туризму в Україні та її регіонах є недостатнім порівняно з іншими країнами. Причиною цього, серед інших факторів, є неефективний механізм регулювання та методи управління ресурсами регіональних рекреаційних систем. Ресурси не враховуються з економічної перспективи, стратегія розвитку розроблена, але не виконується. Туристичний бізнес надає перевагу виїзному туризму, і майже не створює умов для розвитку в'їзного та внутрішнього туризму. Соціальний і культурний туристичний бізнес має обмежену матеріальну базу для свого розвитку.

Основу ресурсного забезпечення управління регіональним розвитком туризму складає його ресурсний потенціал. Ресурсний потенціал представляє собою сукупність матеріальних (включаючи природні), фінансових, трудових та інформаційних ресурсів рекреаційно-туристичної системи регіону.

Найбільш повний перелік ресурсів, які становлять основу економічного зростання і розвитку туризму, може бути представлений таким чином:

- 1) Земля, водні, лісові та інші природні рекреаційно-туристичні ресурси.
- 2) Капітал (фінансові ресурси).
- 3) Людські (трудові) ресурси.
- 4) Підприємницька сфера, підприємницькі ідеї.
- 5) Інновації.
- 6) Інформація.
- 7) Знання.

Всі наведені ресурси в різній мірі використовуються в процесі рекреаційно-туристичної діяльності. Ступінь використання кожного ресурсу в значній мірі залежить від характеру туристичних та курортно-оздоровчих послуг. Рівень ресурсного забезпечення регіону впливає на оснащеність системи управління регіональним розвитком туризму необхідними технічними засобами, що має суттєвий вплив на розробку, прийняття та реалізацію управлінських рішень.

Загальна площа природних рекреаційних ландшафтів України становить 9,4 млн. га, і вони можуть прийняти до 50 млн. чоловік одночасно. Регіони, що включають Поліську, Придніпровську та Причорноморську низовини, займають 70% території країни, Подільська, Придніпровська, Волинська, Приазовська височина - 25%, а Карпати - 5%. Говерла, розташована у Чорногорському масиві Українських Карпат, є найвищою вершиною України з висотою 2061 метр. Клімат в Україні є помірно континентальним зі специфічними особливостями в Карпатах. Літо переважно тепле й сухе, зима м'яка й волога. Безморозний період триває від 150 до 160 днів на півночі й до 250 днів на півдні. За рік середньодобова температура перевищує +10 °C протягом 150-190 днів, що сприяє розвитку різних видів туризму. Купальний сезон триває від 105 до 145 днів. Україна має понад 70 тисяч річок, включаючи Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець та Дунай, які є найбільшими та найважливішими. Більшість річок відноситься до басейнів Чорного й Азовського морів, тоді як 4% - до басейну Балтійського моря.

Дніпро, третя за величиною річка в Європі, протікає через Україну на протязі 1205 кілометрів і охоплює майже половину території країни. Україна має понад 3 тисячі природних озер і 22 тисячі штучних водоймищ. Чорне й Азовське моря, що омивають південь країни, є теплими й належать до басейну Атлантичного океану. Довжина берегової лінії Чорного моря в межах України становить понад 1500 кілометрів, з них близько 50% придатні для туристичного використання. Середня температура води в серпні складає 22-25 °C, а солоність - 18 проміле.

Лісові ресурси України є важливою частиною її рекреаційного і природоохоронного потенціалу. Лісова площа не перевищує 14% території країни, але за рахунок лісонасаджень вона постійно зростає і становить більше половини всіх лісових площ наразі. Особливу роль відіграють лісопаркові зони біля великих міст, ліси гірських районів та ті, що розташовані біля водоймищ і річок.

В Україні є багато ресурсів природоохоронного значення, які включають 5 національних природних парків, 15 державних заповідників, заказники, дендропарки і пам'ятки садово-паркового мистецтва. Деякі з них відомі своєю унікальністю, такими як Асканія-Нова, Шацький національний природний парк, "Софіївка", "Олександрія", Тростянецький дендропарк, парк у Качанівці і багато інших. Україна також має пам'ятки природи, такі як Скеля Довбуша і Кам'яна Могила.

Окрім природних ресурсів, Україна також має багато історико-культурних пам'яток, які є складовими туристично-екскурсійного потенціалу країни. Найбільша кількість таких пам'яток зосереджена в Київській, Львівській, Чернігівській областях та в містах Києві, Львові, Одесі, Чернігові та Кам'янці-Подільському. В південній частині України також знаходяться розкопки античних міст, таких як Тіра, Ольвія, Херсонес і Пантікапей, які привертають багато уваги туристів. Археологічні музеї в Одесі і Києві також є популярними серед відвідувачів.

Одним із важливих аспектів розвитку туризму є пам'ятки архітектури різних епох і стилів. Вони включають пам'ятки Київської Русі (IX-XII ст.) в Києві, Чернігові, Каневі, Овручі, Володимирі-Волинському, оборонні фортеці в Луцьку, Меджибожі, Кам'янці-Подільському, Хотині, Білгороді-Дністровському, Ужгороді і Мукачевому, палацові комплекси на Львівщині та Чернігівщині, пам'ятки цивільної архітектури в Києві, Львові, Харкові, Полтаві, Чернівцях, Ужгороді, пам'ятки культової архітектури в Києві, Львові, селі Маняві, на Івано-Франківщині, у Почаєві, Міжгір'ї, Мукачевому, Чернівцях, а також пам'ятки дерев'яної культової та світської архітектури в Карпатах.

Україна також має велику кількість пам'яток історії, серед яких особливий інтерес викликають пов'язані з історико-культурною спадщиною запорізького козацтва та періоду національно-визвольної боротьби українського народу 1648-1654 років та другої світової війни. Серед них можна відзначити музейні комплекси світового значення, такі як Софійський та Києво-Печерський заповідники, Андріївська та Кирилівська церкви в Києві, музеї архітектури та

побуту просто неба в Києві, Переяславі-Хмельницькому, Львові, Ужгороді, Чернівцях, Галичі, картинні галереї в Києві, Одесі, Феодосії, Львові, Харкові та інші музеї, присвячені видатним діячам культури, науки та літератури.

В Україні розроблені державні програми розвитку туризму, які передбачають ефективне використання і збереження природно-рекреаційних і туристично-екскурсійних ресурсів країни. Розвиток туристичної галузі передбачає максимальне використання природних, рекреаційних та історико-культурних можливостей різних регіонів. Залежно від запасів і концентрації рекреаційних та туристичних ресурсів, Україну можна умовно поділити на три групи туристських регіонів.

Перша група включає регіони зі світовим рівнем туристичних ресурсів, де туризм є ключовою і домінуючою галуззю. Це області Центру країни та Карпати.

Друга група охоплює регіони з ресурсами видатного значення на світовому та державному рівні, але де розвиток туризму має йти поруч з іншими галузями. До цих регіонів відносяться окремі області на Півдні, Поділлі та Волині. Тут туризм є супутньою галуззю, разом з яким розвиваються сільське господарство, харчова промисловість, транспортні системи, машинобудування та будівництво.

Третя група включає регіони з туристичними ресурсами регіонального та місцевого значення, де розвиток туризму залежить від розвитку інших галузей і має альтернативний характер. Це області Слобожанщини та Полісся. Тут альтернативними галузями є паливно-енергетичний комплекс, металургія та машинобудування.

Ця класифікація використовується для прогнозування розвитку туристичної інфраструктури, розподілу інвестицій у різні регіони України та розробки регіональних програм розвитку туризму.

Поняття підприємницької сфери тісно пов'язане з категорією ресурсів у сфері туризму і рекреації. Підприємницька сфера складається з різних потенціалів, включаючи соціальний, науково-технічний, зростання матеріальних і духовних благ, а також швидкість і масштаби оновлення

економіки. Виокремлюються стратегічний та функціональний потенціал, які відносяться до загального поняття підприємницької сфери, незалежно від їх конкретного виду. Зазвичай об'єктом визначення потенціалу є підприємство.

Загалом, ресурсний потенціал підприємницької сфери в контексті туризму та курортного господарства відноситься до обсягу ресурсів, які можуть бути залучені приватними підприємствами для надання туристичних та курортно-оздоровчих послуг. Незважаючи на те, що формування ресурсної бази регіону в значній мірі залежить від характеру ринкових процесів, органи управління регіональним розвитком завжди можуть впливати на формування ресурсного потенціалу.

Ефективне використання ресурсного потенціалу туристичної галузі регіону формується на трьох послідовних етапах. Перший етап - це формування ресурсного потенціалу, структури та якісних характеристик його складових елементів. Другий етап - залучення ресурсів до надання рекреаційно-туристичних послуг (чим більше ресурсів залучено, тим краще). Третій етап - використання ресурсів у процесі надання рекреаційно-туристичних послуг.

Для кожного з цих етапів характерні певні чинники, які визначають ефективність управління використанням ресурсного потенціалу регіону в галузі рекреації та туризму. Ці чинники можна розподілити на дві категорії: зовнішні (що стосуються ринків рекреаційно-туристичних послуг і ринків збуту рекреаційно-туристичного продукту, регіональної туристичної політики та інфраструктури) і внутрішні (що стосуються туристичної сфери регіону).

Вплив ринків рекреаційно-туристичних послуг на ефективність використання ресурсного рекреаційно-туристичного потенціалу регіону визначається якісною структурою пропозиції та балансом між попитом і пропозицією на ринках рекреаційно-туристичних послуг. Наявність високоякісних природних ресурсів, кваліфікованого персоналу та сучасних технологій у пропозиції ринків рекреаційно-туристичних послуг дозволяє підвищувати ефективність використання ресурсів у наданні послуг та підвищує конкурентоспроможність регіонального рекреаційно-туристичного потенціалу.

Стабільний попит та зростання вимог до якості послуг також стимулюють виробників підвищувати якість та знижувати ціни на свою продукцію, що сприяє зростанню ефективності використання ресурсів та підвищує конкурентоспроможність регіонального рекреаційно-туристичного потенціалу. Наявність розвинутої інфраструктури є необхідною умовою для ефективного функціонування туристичної галузі в сучасних умовах.

Окрім цього, внутрішні чинники також впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу. Технології, які використовуються, рівень кваліфікації працівників та менеджменту, інноваційна активність та якість використовуваних ресурсів мають значний вплив. Характер використовуваних технологій та технологічного обладнання впливає на продуктивність праці обслуговуючого персоналу, а рівень кваліфікації працівників впливає на продуктивність праці, якість послуг та можливість впровадження інновацій. Трудові ресурси та інформаційні ресурси також відіграють важливу роль у процесі управління туристичною галуззю регіону. Трудові ресурси забезпечують управління людським фактором та прийняття управлінських рішень, а інформаційні ресурси забезпечують необхідну інформацію для управління. Ефективність управління туризмом також залежить від точності та достовірності інформації.

Таким чином, ефективність використання ресурсного рекреаційно-туристичного потенціалу регіону значно залежить від структури пропозиції, наявності якісних ресурсів, попиту на ринках рекреаційно-туристичних послуг та внутрішніх чинників, таких як технології, кваліфікація працівників, інноваційна активність та якість використовуваних ресурсів. Забезпечення стабільного попиту та вдосконалення інфраструктури також важливі для досягнення високої ефективності в туристичній галузі регіону.

Тому, забезпечення ресурсів має велике значення для покращення управління розвитком туризму в регіоні. У ситуації обмеженості ресурсів важливо оптимізувати їх використання з урахуванням критеріїв, таких як

мінімізація витрат ресурсів різних типів і забезпечення якісної функціональності управління розвитком туризму.

Крім того, базовою умовою розвитку туризму в регіоні є забезпечення координації діяльності не тільки у туристичній сфері, а й у різних галузях економіки, які впливають на якість туристичних послуг, таких як транспорт, торгівля, виробництво сувенірів, реклама та видавнича діяльність і т.д.

Однією з ключових умов розвитку туризму є рівень монополізації комерційних форм і видів туризму, а також втрата ролі санаторно-курортних закладів у системі рекреації та оздоровлення національного населення, яку вони раніше виконували. Наприклад, багато регіонів, включаючи Одесу, втратили більшу частину рок-курортів, які раніше працювали протягом всього року і задовольняли потреби населення, включаючи малозабезпечених, у відновленні здоров'я. У сучасних умовах, надання послуг санаторно-курортних закладів за високими цінами може призвести до соціальної напруги, тому необхідні заходи щодо регулювання та впровадження державної політики соціалізації рекреаційної галузі. Це питання потребує зміни методологічних підходів до розробки нової концепції розвитку санаторно-курортного обслуговування з акцентом на частковій соціалізації курортів, поглибленні спеціалізації та забезпеченні доступності для всіх членів громадянського суспільства.

Висновки до першого розділу

Розвиток різних видів туризму у будь-якому регіоні залежить від географічних, соціальних та економічних факторів. Завдяки глобалізаційним процесам та науково-технічному прогресу поширюються нові види туризму, оскільки інтернаціоналізація економіки та впровадження передових наукових технологій сприяють появі і розвитку цілком нових напрямків у сфері туризму.

Розчленування українських регіонів на окремі туристичні зони або групи дозволяє більш гнучко підходити до розвитку та просування туристичного продукту на національному і міжнародному рівнях. Більше того, групування видів туризму є основою для оптимізації використання туристичних ресурсів та спрощує державний підхід до розвитку туристичної галузі, заснований на можливостях та особливостях туристичного ринку кожного регіону.

Розробка державної політики, яка враховуватиме як регіональні особливості і проблеми, так і національні стратегії розвитку, безсумнівно сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українського туристичного продукту.

Найпоширенішими видами туризму є зелений, рекреаційний та культурно-пізнавальний. Важливо зазначити, що ці види туризму мають внутрішній потенціал для споживання туристичного продукту. Вони можуть створити альтернативу як для імпортного туристичного продукту, так і для внутрішнього. Позитивні результати будуть залежати від збалансованої державної політики, що базується на співпраці з національними туристичними підприємствами, зміцненні матеріально-технічної бази туристичних ресурсів та якісному просуванні національного туристичного продукту.

Одними з головних зовнішніх чинників, що уповільнюють розвиток туризму в Україні, є небагатоприятні умови для підприємництва загалом і туризму зокрема, а також застаріла та неефективна інфраструктура. Проблемою розвитку туризму є недостатнє фінансування з боку держави та відсутність необхідних інвестицій, як внутрішніх (унаслідок тривалої економічної кризи), так і зовнішніх (через несприятливий інвестиційний клімат). Ця несприятливість для розвитку туристичного бізнесу призвела до того, що з близько 3000 українських туристичних підприємств, які мають ліцензії на надання туристичних послуг, фактично на ринку працюють лише третина [8].

Отже, необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на розвиток туристичного бізнесу та виходу України на міжнародний ринок туристичних

послуг. Цей комплекс включатиме створення цільових фондів, надання субсидій, виконання програм для розвитку туризму та інші заходи.

Туристична галузь поступово збільшує свої показники, але не зупиняється на досягнутому. Майбутнє галузі туристичних послуг, а також майбутнє економіки і життя України в цілому, залежатимуть від шляху розвитку, обраним сьогодні.

Основні показники використання природних умов і ресурсів для розвитку рекреації й туризму в Україні та її регіонах значно нижчі, ніж у інших країнах.

Причиною цього, серед інших факторів, є неефективний механізм регулювання та управління ресурсами регіональних рекреаційних систем. Ресурси не враховуються з економічною ефективністю, стратегія розвитку розроблена, але не реалізовується. Туристичний бізнес надає перевагу виїзному туризму, мало уваги приділяється розвитку в'їзного та внутрішнього туризму. Соціальний і культурний туризм стикається з обмеженою матеріальною базою для свого розвитку.

Регіональний розвиток туризму залежить від рівня монополізації комерційних форм та видів туризму, а також від зміни ролі санаторно-курортних закладів у системі рекреації та оздоровлення національного населення. У багатьох регіонах, таких як Одеса, втрачено значну частину річних оздоровниць, які раніше задовольняли потреби населення, зокрема малозабезпечених груп, у відновленні здоров'я. В сучасних умовах, надання послуг санаторно-курортних закладів за високими цінами може призвести до соціального напруження, тому необхідні заходи з регулювання та впровадження державної політики соціалізації рекреаційної галузі. Для цього потрібно змінити методологічні підходи щодо розробки нової концепції розвитку санаторно-курортного обслуговування, з фокусом на частковій соціалізації курортів, поглибленні спеціалізації та забезпеченні їх доступності для всіх членів громадянського суспільства.

РОЗДІЛ 2 ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Історія Івано-Франківщини

Заселення території Івано-Франківської області почалося ще в епоху середнього палеоліту і тривало протягом багатьох тисячоліть. Тут були знайдені численні стоянки, свідчення життя давніх людей епох неоліту та бронзи. Перші поселення з'явилися ще у середньому палеоліті, археологи знайшли сліди такого поселення в селі Буківня. У південно-східній частині області було виявлено двадцять поселень трипільської культури. У другій половині першого тисячоліття нашої ери з'явилися слов'янські племінні об'єднання - білі хорвати у передгір'ях та тиверці між річками Дністром і Прутом. У 981 році ця територія стала частиною Київської Русі, однієї з найдавніших і найбільших держав того часу.

Проте внаслідок феодальної роздробленості, міжусобних воєн, нападу кочовиків та монголо-татарської навали Київська Русь потерпала економічний та політичний занепад. Після розпаду Руської держави у північно-західній частині утворилося Галицьке князівство у 1144 році. У 1199 році волинський князь Роман Мстиславович об'єднав землі Галичини і Волині, створивши Галицько-Волинське князівство. Після смерті Романа Мстиславовича Галичина була розділена між Угорщиною та Польщею. У 1219 році новгородський князь Мстислав Удалат визволив Галич. За часів короля Данила Галицького могутність Галицько-Волинського князівства значно зросла. У XII-XIII століттях розвивалися мистецтво, освіта та книжкова справа. Проте згодом князівство стало занепадати, і з другої половини XIV століття населення Галичини опинилося у національній залежності від сусідніх держав.

У 1594-1596 роках галицькі селяни і міщани активно підтримували козацько-селянське повстання під проводом Северина Наливайка та Григорія Лободи. Особливо значний народний рух в Галичині відбувся під час визвольної

війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького в 1648-1654 роках. У жовтні 1648 року повстання охопило практично всю Прикарпаття, включаючи міста Калуш, Долину, Рогатин та інші населені пункти.

Проте боротьба українського народу не принесла бажаного результату: правобережна Україна, включаючи Галичину, залишилася під владою Польщі. У 30-40-х роках XVIII століття в Галичині почав формуватися рух опришків, а народні маси активно боролися проти національного та феодального утиску. Олекса Довбуш відзначився в цій боротьбі своїм героїзмом.

У результаті першого поділу Польщі у 1772 році більша частина білоруських земель приєдналася до Росії, а Галичина була приєднана Австрією.

У складі Австрійської імперії Галичина залишалася аграрною напівколонією. На території Івано-Франківської області розвивалися промисловість видобування нафти, озокериту, солей, а також харчова промисловість. У 1843 році в Тлумачі було встановлено одну з перших парових машин у Східній Галичині.

Під час Першої світової війни Галичина стала полем запеклих боїв між німецько-австрійським блоком та царською Росією. Частина історичних будівель була зруйнована і відновлена в нових архітектурних формах.

1 листопада 1918 року після збройного повстання у Львові, очоленого Дмитром Вітовським, влада перейшла до Української Національної Ради. Загони, які підтримували це повстання, стали основою для формування Української Галицької Армії (УГА). У ході польсько-української війни під проводом УГА утворилася Західно-Українська Народна Республіка, але пізніше територію окупувала Польща.

У 1930-1940-х роках на території Галичини знову виник рух опришків, і народ Галичини активно боровся проти національного та феодального гніту. Одним з видатних героїв цього періоду був Олекса Довбуш.

Під час першого поділу Польщі у 1772 році частина білоруських земель приєдналася до Росії, а Галичина була захоплена Австрією. Галичина в складі

Австрійської імперії залишалася аграрною напівколонією. У Івано-Франківській області розвивалася промисловість видобування нафти, озокериту, солей, а також харчова промисловість.

Під час Першої світової війни Галичина була полем запеклих боїв між німецько-австрійським блоком та царською Росією. Частина історичних будівель була зруйнована і відновлена в нових архітектурних формах.

У 1918 році після збройного повстання у Львові, влада перейшла до Української Національної Ради, а Західно-Українська Народна Республіка оголосила свою незалежність. Однак у 1919 році територію окупувала Польща, а Галичина стала частиною Другої Польської Республіки.

У 1939 році, після початку Другої світової війни, Галичина була окупована Радянським Союзом. Протягом війни територія зазнала великих знищень та людських втрат. Після війни Галичина повернулася до складу СРСР, і Івано-Франківська область була утворена 4 січня 1939 року. Згодом, після розпаду СРСР, область стала частиною незалежної України.

Зазначимо, що це загальний огляд історії області, і багато подій та деталей можуть бути опущені.

17 вересня 1939 року, під час нападу гітлерівської Німеччини на Польщу, Червона армія вступила на територію Західної України, і з жовтня 1939 року ця територія була включена до складу УРСР. Під час радянсько-німецької війни в липні 1941 року край був окупований. У 1943 році на Івано-Франківщині за участю ОУН були сформовані збройні загони Української Національної Самооборони (УНС), які розпочали військові дії проти німецьких окупантів влітку. Населення активно долучалося до формування Української Повстанської Армії. Після приходу Червоної армії у 1944 році був відновлений радянський режим. Протягом післявоєнного періоду під більшовицькою окупацією, до початку 1950-х років, значна частина населення підтримувала діяльність УПА.

У 24 серпня 1991 року, після довгого й складного історичного шляху, мрія багатьох поколінь галичан збулася - Верховна Рада України оголосила про створення самостійної держави - України. Таким чином, історичні досягнення

Прикарпаття відображаються в його пам'ятках історії, архітектури та культурі, що становить підґрунтя для розвитку різноманітного туризму.

Таким чином, Івано-Франківська область має вигідне економіко-географічне положення, розвинений виробничий сектор з переважаючою обробною промисловістю і розвинуту транспортну мережу. Незважаючи на всі історичні перевороти, області вдалося зберегти існуючі науково-дослідні установи, що дозволяє Івано-Франківщині забезпечувати себе якісними трудовими ресурсами, підготовкою яких займаються місцеві заклади вищої і середньої освіти.

2.2. Природно-рекреаційний потенціал та географічна характеристика області

Івано-Франківська область, розташована на південному заході України, була утворена 4 грудня 1939 року. Вона межує на півночі з Тернопільською та Львівською областями, на заході з Закарпатською, на сході з Чернівецькою областями України, а на півдні з Румунією. Площа Івано-Франківської області становить 13.9 тис. кв. км, що складає 2,30% території України.

Територія Івано-Франківщини розташована у передгір'ї Українських Карпат і складається з трьох частин: гірської, передгірської і рівнинної. Карпати, які охоплюють майже половину області, поділяються на Горгани і Чорногори. Гора Сивуля є найвищою горою Горганів з висотою 1818 м, а Говерла - найвищою горою Чорногорів, досягаючи 2061 м.

Клімат області є помірно-континентальним, вологим з прохолодним літом та м'якою зимою. У рівнинній частині середньомісячна температура липня становить приблизно +18 °С, а у горах - від 12 до 16 °С. В січні відповідні температури складають приблизно -4,0 °С та -6,0 °С.

Територія Прикарпаття в межах Івано-Франківської області може бути поділена на три частини: найменш теплу (вище 350 м над рівнем моря), помірно теплу (висота 250-350 м) і найтеплішу (Коломийський і Заболотівський

райони). Щодо зволоженості, Передкарпатське передгір'я можна розділити на південно-західну частину з надмірним зволоженням та північно-східну частину (річкові долини й угловини) з достатнім зволоженням. Річна кількість опадів варіюється від 650 мм на рівнині до 1550 мм у горах.

Рельєф Передкарпаття розчленований річками, з Дністром та його притоками (Бистриця, Гнила Липа, Лімниця, Луква, Свірж, Сівка) та рікою Прут з його притоками (Люча, Пістинька, Рибниця, Черемош). Через численні річки передгір'я мають рівнинно-хвилястий рельєф з улоговинами, які часто затоплюються внаслідок весняних і літніх розливів. Це спричиняє надмірну зволоженість ґрунтів у цих районах.

Гірські райони і полонини в Івано-Франківській області, за винятком передгір'я, знаходяться у Болехівському, Вигодському, Жаб'ївському, Косовському, Кутському, Надвірнянському, Перегінському, Печеніжинському, Рожнятівському, Солотвинському, Яблунівському та Яремчанському районах.

Кліматичні умови гірських лісо-лучних районів залежать від висоти над рівнем моря. Зі збільшенням висоти помітно скорочується тривалість теплого періоду. Проте, теплові ресурси цих районів все ж дозволяють вирощувати різні сільськогосподарські культури. На висоті до 850 метрів можна вирощувати жито, яру пшеницю, ранні та пізні сорти вівса, картоплю, огірки, ранні сорти кукурудзи на силос. У зоні висотою від 1250 до 1500 метрів можна вирощувати буряки, капусту, квасолю, овочі, зелень та деякі кормові культури на зелений корм.

Ландшафт у західній частині області має горбисто-пасмовий характер з висотами до 300-400 метрів над рівнем моря, тоді як східна частина характеризується рівнинно-хвилястим рельєфом і висотами 200-300 метрів над рівнем моря. Центральна частина краю, а саме передгір'я (Передкарпаття), переходить у низинно-гірський пояс з висотами до 400-600 метрів над рівнем моря.

У південно-західній частині області розташовані гори, які утворюють низку хребтів, що простягаються з північного заходу на південний схід. Ці гори

включають Східний Бескид (з найвищою точкою в 1362 метри), Горгани (з найвищою точкою в 1818 метрів) і Покутські гори (з найвищою точкою в 1491 метр). Також є окремі масиви Чорногорів, Чивчина і Гринявських гір. Різноманітність ґрунтово-рослинного покриття залежить від висот. На рівнинах переважають сірі лісові опідзолені ґрунти та опідзолені чорноземи, у передгір'ях - дерново-підзолисті ґрунти, а в горах - бурі гірсько-лісові різного ступеня опідзоленості, дерново-буроземні і гірсько-лучні дернові і торфові.

Рівнини і передгір'я області мають значну кількість розораних земель. Лісова площа становить майже 35% всієї території області. На рівнинах переважають дубові, дубово-букові, дубово-грабові і буково-дубові ліси, а в передгір'ях зустрічаються букові і ялинові ліси. У горах на нижніх схилах переважають мішані ліси з буком, ялицею і ялиною, а у верхній частині зустрічаються хвойні ліси, переважно соснові.

Найвищі вершини гір (висотою від 1400 до 1600 метрів над рівнем моря) зайняті високогірними луками-полонинами, включаючи субальпійські луки, які розташовані до 1850 метрів над рівнем моря, і альпійські луки, які знаходяться на висотах понад 1900 метрів над рівнем моря.

Територію області перетинає багато річок - 8286 належать до басейнів Дністра і Пруту. Більшість річок є гірськими, існують також деякі озера, але їх кількість невелика. Головні річки області - Дністер зі своїми притоками (Гнила Липа, Лімниця, Бистриця, Свірж) і Прут з основною притокою Черемош. Весняні повені та дощові паводки влітку характерні для річок цієї області. Багато річок використовуються для лісосплаву.

На території Прикарпаття також є природні ресурси, такі як газ, нафта, марганець, озокерит, торф, буре вугілля, калійна сіль, кухонна сіль, сланці, фосфорити, сірка та сировина для будівельних матеріалів.

Івано-Франківська область славиться своїм багатим рослинним і тваринним світом. Тут можна знайти близько 120 видів рослин, які включені до Червоної книги України. Серед представників тваринного світу, які населяють цей регіон, зустрічаються благородні олені, європейські козулі, дикі кабани, лисиці, вовки,

борсуки, куниці, дикі коти, рисі, бурі ведмеді, білки і заєць. У небесах літають різні види птахів, такі як дрізди, дятли, сови, глухарі, тетеруки, перепілки, беркути, сапсани та інші. Водойми області багаті на рибу, таку як форель, лящ, судак, плітка, сом і багато інших видів.

Природні рекреаційні ресурси області включають сприятливий клімат, джерела мінеральних вод і запаси лікувальних грязей. Курорти з благоприятним кліматом, такі як Косів, Ворота, Шешори, Яремча та інші, знаходяться переважно в південно-східній частині області. Зокрема, Яремча є найбільш популярним курортом, де проводять лікування ревматизму, захворювань опорно-рухового апарату, нервової системи, легенів та інших хвороб. У різних районах області знаходяться різноманітні джерела мінеральних вод з різним хімічним складом, такі як хлоридно-натрієві, вуглекислі, йодо-бромні і сульфідні води.

Крім того, у регіоні є родовища лікувальних грязей, розташовані в Городенківському, Рогатинському і Долинському районах. Серед природно-рекреаційних об'єктів Івано-Франківщини варто відзначити Манявський водоспад, що знаходиться в селі Манява Богородчанського району. Цей водоспад, розташований у Манявському лісництві Солотвинського держлісгоспу, має висоту падіння 20 метрів і є одним з найвищих в Карпатах та в Україні.

"Скелі Довбуша" в селі Бубнище є комплексною пам'яткою природи загальнодержавного значення. Цей унікальний комплекс приваблює своїми формами і розташуванням, які створюють безладне нагромадження гігантських скель і каменів, нагадуючи дивовижні істоти та споруди. Він переплетений глибокими і завжди темними ущелинами, ямами, ходами та стежками. Ущелини поступово розширюються, утворюючи печери, а потім знову звужуються до маленьких щілин. Днище ущелин завжди вологе, покрите занесеним ґрунтом і листям.

Кам'яний лабіринт, що простягається на ширину 200 м і простягається майже кілометр від сходу до заходу, вкритий буковим і смерековим лісом. З

півночі, неначе сторож, над входом до цього дивовижного лабіринту височить одинокий кам'яний велетень висотою 50 м. Декілька печерних схованок розташовані на долині та на висоті майже 20 м, що приваблює допитливих туристів та скелелазів.

За півтори сотні метрів від нього розташована інша група кам'яних сторожів, які на сході видно все далі і далі, наче воїни, що сходять з гори. Це явна фортеця, що належить до X століття. З огляду на нахил рельєфу ущелини, тут вирізані сходинки для зручного переходу, а верхню "тунельну" частину перекрито кам'яним склепінням.

У скелях виділено кілька виточок, які були використані для створення печер. Три печери мають штучне походження, а четверта (друга в ряду) є природною ущелиною. Внутрішні приміщення печер мають чіткі геометричні форми, правильні пропорції, рівні поверхні вертикальних стін, прямокутність і чисту обробку стелі.

Дерев'яна наскельна забудова в Бубнищі є рідкісним явищем, а його наукова реконструкція має високу до 90% достовірність. Інтеграція дерев'яної забудови з природними скелями в окремих місцях створює єдиний архітектурний образ. В районі "Скель Довбуша" для туристів пропонуються кінні маршрути, включаючи верхи на конях або поїздки на спеціально обладнаних бричках чи санях.

Писаний Камінь, розташований у Верховинському районі і віддалений на 5 км від Буковецького перевалу, є унікальним природним утворенням. Це стародавнє язичницьке святилище, де колись горів священний вогонь. Часто сюди завітовували Іван Франко, Леся Українка та Михайло Коцюбинський, оскільки місцевість має історичну цінність.

Народний парк "Гуцульщина", розташований у Косівському районі, охоплює площу 32-271 га і простягається близько 29 км з північного заходу на південний схід і 20 км з північного сходу на південний захід. Його головною метою є збереження, відтворення та раціональне використання генетичних ресурсів

рослинного і тваринного світу, унікальних природних комплексів та етнокультурного середовища Покутсько-Буковинських Карпат.

Гора Писаний Камінь є вражаючим утворенням пісковика. Величезні брили каменів, розташовані від північного заходу до південного сходу, створюють ланцюг довжиною близько 80 м. Вони починаються з каменів висотою 2-3 м і поступово перетворюються на масивні моноліти висотою до 20 м. На вершині цих каменів є горизонтальна площина, де відвідувачі можуть відпочити, насолодитися навколишньою природою та насичитися сонячними та повітряними ваннами.

Зв'язано з Писаним Каменем існує легенда про давні племена карпів, які наділені надзвичайною силою і прикотили ці камені, щоб вшанувати своїх предків та приховати свої скарби. Камінь також має назву заради карбів або петрогліфів, які використовувалися у гуцульських орнаментах і на ньому можна побачити знаки і символи, що існують вже з часів Київської Русі. Гора Писаний Камінь представляє значний інтерес як з історичного, так і з геологічного погляду і забезпечує вражаючу панораму гірських хребтів і вершин.

Скеля Сокільського, висотою 100 м, виступає як стрімка стіна, що нависає над дорогою. Це палеогенове відслонення порід, яке утворилося приблизно 25 млн. років тому. Черемош розривається тут з великою швидкістю, омиваючи уламки скелі. У цей потік впадає Сикавка, створюючи водоспад, під яким знаходиться пам'ятник Тарасу Шевченку. Незважаючи на водоспад, існує можливість піднятися на хребет Сокільський, протяжністю 15 км. На цьому хребті чергуються неглибокі сідловини з копулястими вершинами, а ліси поступово переходять у розлогі луки. Хоча найпоширенішими є смереково-букові ліси, також зустрічаються березові та яворові гаї. Особливу цінність на хребті Сокільського представляють понад 20 піскових скель-останців, висотою понад 40 м, які часто мають незвичайні форми, схожі на звірів.

Природний заповідник "Горгани", заснований у 1996 році з площею 5344 га, охоплює цінні гірські екосистеми в центральній частині Українських Карпат. Він розташований на території Надвірнянського, Рожнятівського районів Івано-

Франківської області та Солотвинського та Усть-Чорнянського районів Закарпатської області. Основним об'єктом охорони в заповіднику є ліси з кедровою сосною. Флора заповідника нараховує 427 видів судинних рослин та 235 видів мохів, з яких понад 70 видів є рідкісними, а 23 занесено до Червоної книги. Присутність ендемічних та реліктових видів свідчить про великий вік флори заповідника, зокрема таких видів, як будяк двоколірний, волошка мармарошська, гвоздика карпатська та інші. Крім того, заповідник має різноманітність природних умов рослинного покриву, що забезпечує багатство фауни. Тут можна знайти 149 видів хребетних тварин, включаючи 43 види ссавців і 8 видів куніцевих. 24 види фауни внесені до Червоної книги, а 10 видів внесені до європейського червоного списку.

Отже, Івано-Франківська область має сприятливий природно-рекреаційний потенціал для розвитку туризму.

2.3. Соціально-економічні умови розвитку туризму Івано-Франківської області

Адміністративна область поділена на 14 районів, зокрема Богородчанський, Верховинський, Галицький, Городенківський, Долинський, Калуський, Коломийський, Косівський, Надвірнянський, Рогатинський, Рожнятівський, Снятинський, Тисменицький та Тлумацький. Крім того, в області є 39 міських населених пунктів, з яких 15 є містами, і 765 сільських населених пунктів. Івано-Франківськ, Болехів, Калуш, Яремче та Коломия є містами обласного підпорядкування.

На кінець 2015 року чисельність населення області складала 1388,9 тис. осіб. З цієї загальної кількості, 591,3 тис. осіб проживали в міських населених пунктах, а 797,6 тис. осіб -- у сільській місцевості. Особливістю Івано-Франківської області є низький відсоток міського населення, який становить

42,6%. Жінок у області переважає над чоловіками, з числом 732,5 тис. осіб проти 653,6 тис. осіб. Припадає 892 чоловіка на 1000 жінок.

У 2015 році кількість мешканців зменшилась на 1891 особу, головним чином через природне скорочення (1872 особи). Коефіцієнт природного скорочення становив 2,8 осіб на 1000 мешканців, порівняно з 4,0 осіб у попередньому році. Природний приріст спостерігався лише в деяких міських радах та районах області, зокрема в Івано-Франківській (0,4%) та Яремчанській (2,9%) міськрадах, м. Калуш (0,7%) та Верховинському (2,2%) районі. У інших районах спостерігалось природне скорочення.

Зменшення населення області через природне скорочення обумовлено зниженням народжуваності та складною демографічною ситуацією у сільських районах, де з 1995 року кількість померлих перевищує кількість народжених. У 2015 році природне скорочення становило 3884 особи і спостерігалось у сільській місцевості всіх районів, крім Верховинського району.

Низька народжуваність та висока смертність призводять до процесу "старіння" населення. За даними перепису населення 2001 року, питома вага осіб старше працездатного віку збільшилась з 20,0% до 21,6% протягом 10 років, тоді як частка дітей зменшилась з 20,0% до 14,1%. На початок 2016 року припадало 59,2% осіб працездатного віку, 21,4% -- осіб старше працездатного віку та 19,4% -- дітей.

У демографічній ситуації області негативний вплив спостерігається через міграційний відтік населення, що обумовлений економічною нестабільністю у країні.

Івано-Франківська область спеціалізується у виробництві різноманітних продуктів і сировини, таких як нафта і газ, електроенергія, мінеральні добрива, нафтопродукти, хімічні товари, лакофарбові матеріали, сільськогосподарські машини, універсальні навантажувачі, хімічне обладнання, контрольні прилади, трубопровідна арматура, місцеві будівельні матеріали (такі як азбестоцементні труби і муфти, залізобетонні конструкції, шифер, цегла), деревостружкові та

деревоволокнисті плити, меблі, легка промисловість (хутрові вироби, швейна галантерея, шкіряні вироби).

Географічне розташування області має велику перевагу, оскільки вона знаходиться на перетині транспортних маршрутів з заходу на схід та з півночі на південь (залізниць, автомобільних доріг, трубопроводів та електричних мереж). Завдяки високій щільності населення в області, розвинена транспортна мережа стала необхідним фактором регіонального розвитку.

Транспортна система в області є однією з ключових складових господарського комплексу. Зокрема, загальна протяжність залізничних ліній становить 479 км, а середня їх густота складає 34.5 км на 1000 кв. км. Головні залізничні маршрути, такі як Львів - Івано-Франківськ - Чернівці та Тернопіль - Рогатин - Стрий, забезпечують зв'язок області з іншими обласними центрами України, а також з державами Західної, Центральної та Південної Європи.

Автомобільний транспорт також розвинутий. Для пасажирських перевезень в області діють 15 автотранспортних підприємств різних форм власності. Мережа автобусних маршрутів налічує 442 шляхи, зокрема 54 міські, 253 приміські, 116 міжміських та 19 міжнародних. Основні автошляхи, такі як Львів - Івано-Франківськ - Чернівці, Івано-Франківськ - Долина - Стрий, Івано-Франківськ - Надвірна - Рахів - Ужгород, Коломия - Чернівці, Надвірна - Воловець - Мукачево, усі мають тверде покриття, що особливо важливо в гірських районах. Головні автомагістралі забезпечують зв'язок між Івано-Франківськом та Львовом, Чернівцями та Ужгородом. У самому Івано-Франківську розташований аеропорт, який забезпечує міжнародне сполучення з містами Центральної та Південно-Західної Європи, а також з містами України, та країн СНД.

Трубопровідний транспорт в області представлений газопроводами "Братерство", "Союз" та Уренгой - Помари - Ужгород, а також етиленовим проводом з Угорщини до Калушу. Територія області також перетинає потужну лінію електропередач, забезпечуючи енергетичну інфраструктуру.

В регіоні відбувається швидкий розвиток зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності. Протягом 1998 року, 839 підприємств області здійснювали зовнішньоекономічні операції з 65 країнами світу. Експортними лідерами є нафтопромислове обладнання, вимірювальні прилади, навантажувачі, мазут, етилен, хлорвініл, барвники, цемент, хутряні вироби, меблі, пиломатеріали, деревостружкова та деревоволокниста плита, цукор, м'ясо заморожене. Щодо імпорту, основними товарними позиціями є мінеральне паливо, зокрема сира нафта та нафтопродукти, органічні хімічні сполуки, папір, каучук, натуральне та штучне хутро, машини та устаткування, обладнання та механічні пристрої, засоби наземного транспорту та інші.

У регіоні було створено понад 380 спільних підприємств, серед яких виділяються найпотужніші, такі як українсько-нідерландське підприємство "Тикаферлюкс", яке спеціалізується на виробництві виробів з хутра, українсько-канадське підприємство "Дельта", що займається нафтогазовидобувною галуззю, та українсько-німецьке підприємство "Вінісін", яке спеціалізується на виготовленні тафтингового покриття та шпалер. Це лише кілька прикладів успішних спільних підприємств в області.

За роки незалежності України в Івано-Франківській області активно ведеться робота з реалізації державної політики в галузі освіти, враховуючи соціально-економічні умови регіону.

Освітній сектор в області має розгалужену структуру та зберіг свій потенціал. В загальноосвітніх школах різних типів та форм власності, яких налічується 768, навчається близько 214 тисяч учнів. Зокрема, 39% учнів навчаються на початковому ступені (I-II класи), 42% - на основному ступені (III-IX класи) та 17% - на старшому ступені (X-XI класи).

Важливим напрямком розвитку освіти є створення навчально-виховних комплексів "школа-дитячий садок" на базі загальноосвітніх шкіл та реорганізація базових шкіл у навчальні заклади вищого рівня. Це є характерною рисою системних змін у галузі освіти області. Також була збережена та

поліпшена мережа інтернатних закладів, їх кількість становить 21, а також один будинок дитини.

Велика увага приділяється роботі з обдарованими дітьми, і в цьому напрямку успішно реалізуються президентська та регіональна програми "Обдаровані діти". В 17 з 19 міст та районних центрів діють 11 гімназій, 7 ліцеїв та 1 колегіум. Учні цих навчальних закладів досягають значних успіхів у навчанні. Крім того, було створено Прикарпатський військово-спортивний ліцей-інтернат та Івано-Франківський обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей, які навчаються переважно учні з сільської місцевості.

У зв'язку з реформуванням економіки та змінами, що відбуваються у промисловості, будівництві та сільському господарстві, виникла потреба в оновленні системи професійно-технічної та вищої освіти. В області функціонує 20 професійно-технічних навчальних закладів та 23 вищих навчальних заклади різних рівнів акредитації, де навчається близько 57 тисяч учнів та студентів. Серед науково-технічних установ області можна виділити Прикарпатський університет, Університет нафти і газу, медичний та педагогічний інститути, а також відділення Інституту філософії НАН України, Відділ економічних досліджень Львівського відділення НАНУ, філіал Інституту лісового господарства і агролісомеліорації тощо.

У цих наукових і навчальних закладах працюють 16 докторів наук та 104 кандидати наук, серед яких 31 академік та члени-кореспонденти національних та галузевих академій. Також в економіці області працюють 113 докторів наук та 838 кандидатів наук.

Івано-Франківська область є одним з провідних туристичних центрів з урахуванням своїх природних цінностей. Тут розташовано кілька курортів, включаючи бальнео-грязевий курорт Черче в Рогатинському районі, а також Яремче, Микуличин, Татарів, Ворохта і Яблуницю Яремчанської міськради, Мислівку і Новий Мізунь в Долинському районі, а також Шешори в Косівському районі. Всього в області можна знайти 9 курортних місцевостей.

На курортах Івано-Франківської області використовуються різні методи курортної терапії, такі як кліматичне лікування, мінеральні та грязеві ванни. За даними Держкомстату України за 2001-2002 роки, близько 51,659 тисячі осіб (внутрішні туристи) пройшли оздоровлення в Івано-Франківському регіоні. Карпати, як регіон України, славляться своїм багатством мінеральних вод. Один з найвідоміших мінеральних джерел Івано-Франківської області - "Горянка" у селі Новий Мізунь Долинського району, яка має аналогічні властивості з водою трускавецького джерела "Нафтуса". Тут розташований санаторій-профілакторій "Джерело Прикарпаття". Для лікування опорно-рухового апарату використовуються також торфові грязі та мінеральні води курорту Черче. Іншим перспективним курортом для лікування є Шешори, які відзначаються високим вмістом органічних речовин у водах, а також йодо-бромними водами в селі Коршів Коломийського району.

За останні роки туристична діяльність в Івано-Франківській області значно зростала завдяки проведенню комплексних рекламно-інформаційних заходів на державному та регіональному рівнях. В області працює понад двадцять туристичних підприємств, які надають різноманітні туристичні послуги. Для комфорту західних туристів, деякі з них, такі як готель "Надія" і "Прикарпаття" в Івано-Франківську, база відпочинку "Карпати" в Яремчі, пансіонат "Карпатські зорі" фірми "Спорт-тур" у Косові, база відпочинку "Синьогора" в селі Гута, санаторій-профілакторій "Джерело Прикарпаття" в селі Новий Мізунь, мають рівень обслуговування "три зірки".

В Івано-Франківській області доступно 18 готелів для туристів. Це включає готель "Верховина" та різноманітні туристичні бази, такі як "Прикарпаття" в Івано-Франківську, "Гуцульщина" в Яремчі, "Карпатські зорі" в Косові, "Сріблясті водоспади" в селі Шешори, "Смерічка" в селі Люча та "Гірська" в селі Яблуниця.

Також у регіоні проводяться традиційні міжрегіональні гуцульські фестивалі та міжнародні фольклорні фестивалі в Коломії, міжобласні фестивалі

"Покутські візерунки" в Городенці та фестивалі сучасної української пісні "Золотий тік" в Бурштині.

Прикарпаття пропонує різноманітні туристичні маршрути, такі як гірські, водні, пішохідні, велосипедні та автобусні. До найцікавіших маршрутів належать підйом на гори Говерла, Піп-Іван, Хом'як, Довбушанка, прогулянки по хребтах, що межують з Закарпатською областю, відвідини озер Несамовите і Марічейка, Бухтовецького і Манявського водоспадів з відвідинами Скиту Манявського.

Також можна відправитися на водні маршрути, які проходять через Дністровський каньйон і річки Білий і Чорний Черемош, або на лижні маршрути на гору Кукуя та по Чорногірському хребту. Любителі лижного спорту матимуть можливість покататися у Яблуниці, Ворохті та Косові. Кожного року рівень туристичних послуг зростає, а мережа туристично-екскурсійних маршрутів постійно розширюється.

Висновки до другого розділу:

Івано-Франківська область має переваги свого економіко-географічного положення, сильний виробничий сектор з акцентом на обробну промисловість і розвинуту транспортну мережу. Незважаючи на складну історію, область зуміла зберегти існуючі науково-дослідні установи, сприяючи розвитку науково-освітньої сфери. Це дозволяє Івано-Франківщині мати доступ до якісних трудових ресурсів, які підготовляються місцевими вищими і середніми навчальними закладами.

Природно-рекреаційний потенціал області створює сприятливі умови для розвитку туризму, і Івано-Франківська область визнана одним з провідних центрів туристичного руху. У цьому регіоні розташовано численні природні та рекреаційні об'єкти, такі як Манявський водоспад в селі Манява Богородчанського району на території Манявського лісництва Солотвинського держлісгоспу та скеля-скид карпатського флішу.

Враховуючи природні багатства області, було створено низку курортів, включаючи бальнео-грязевий курорт Черче в Рогатинському районі, Яремче, Микуличин, Татарів, Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь в Долинському районі, та Шешори в Косівському районі. Всього в області розташовано 9 курортних місцевостей.

За останні роки туристична діяльність в Івано-Франківській області значно активізувалась, завдяки проведенню комплексних рекламно-інформаційних заходів для презентації внутрішнього туристичного потенціалу на державному та регіональному рівнях. По всій території Прикарпаття пролягають різноманітні туристичні маршрути, включаючи гірські, водні, пішохідні, велосипедні та автобусні. Туристи також мають можливість насолоджуватися гірським лижуванням у Яблуниці, Ворохті та Косові. Кожного року надання туристичних послуг стає все більш професійним, а мережа туристично-екскурсійних маршрутів продовжує зростати.

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Культурно-історичні пам'ятки та пам'ятні місця Івано-Франківщини

Івано-Франківщина має значну культурну спадщину, яка включає різноманітні історико-культурні ресурси. За кількістю пам'яток архітектури і містобудування, ця область, хоч і є однією з найменших за площею та населенням, посідає третє місце в Україні. Наразі в області знаходиться 1360 пам'яток архітектури під охороною держави, із них 87 мають національне значення. Більшість з них - це цінні зразки дерев'яної та мурованої архітектури, а також житлових і громадських будівель, зосереджених переважно у історичних містах. До таких пам'яток належать Пантелеймонівська церква під Галичем (XII ст.), церква Святого Духа з мистецьким іконостасом у Рогатині (XVI ст.), Манявський Скит (XVII ст.) та дерев'яні храми, відомі своєю унікальністю, поширеністю та популярністю навіть за межами України (додаток А).

Церква святого Пантелеймона, що знаходиться в селі Шевченкове, Івано-Франківської області, є унікальним прикладом романського стилю в Україні. Цей храм є найстарішим із усіх залишених до наших днів споруд Галицько-Волинського князівства. Він є пам'яткою архітектури національного значення і привертає увагу своєю монументальністю та розкішним білокам'яним різьбленням, а також численними малюнками та графіті на стінах.

Церква була споруджена в 1194 році князем Романом Мстиславичем, на під'їзді до Давнього Галича на Виноградній горі. Вона розташована на відстані 7 кілометрів на захід від Галича, в місці, де річка Лімниця впадає до Дністра. Церква отримала ім'я на честь святого Пантелеймона, діда Романа Мстиславича, якого звали Ізяславом до християнства.

У другій половині XIII століття Галич втратив свій статус столиці, і церква почала попадати в занедбання. Близько століття на церкву претендували католики, які перетворили її на катедральний храм святого Станіслава. Таку назву церква зберігала до 1912 року. Два рази на рік, 8 травня (день святого Станіслава) і 9 серпня (день святого Пантелеймона), тут проводилися богослужіння.

У 1575 році церкву зруйнували татари, і вона простояла пустою протягом 20 років. У 1595 році церква була передана францисканцям, які упродовж 1598—1611 років перебудували її у бароковий стиль та додали монастирський комплекс і оборонні вали. У цей же період було споруджено дзвіницю біля головного входу до храму.

У 1676 році церква постраждала від турецького нападу на Галич. Значних пошкоджень храм зазнав також унаслідок пожежі 1802 року та гарматного обстрілу під час Першої світової війни.

У 1926 році під час реставрації була проведена робота з відновлення оригінального вигляду церкви, за винятком сигнатурки. В інтер'єрі храму було виявлено сліди фрескового живопису під штукатуркою, а на кам'яних блоках знайдено графіті. Церква була повернута греко-католикам наприкінці XX століття. Вона входить до складу Національного заповідника "Давній Галич".

У 1991 році візит кардинала УГКЦ Івана Мирослава Любачівського до храму дав поштовх до відродження цієї святині. У 1998 році церква пройшла реставрацію, що призвело до її сучасного вигляду, який максимально наближений до традиційних білокам'яних храмів княжої доби. Того ж року вона була переосвячена як греко-католицький храм.

У 1909 році Й. Пеленський, проводячи обстеження церкви святого Пантелеймона, знайшов численні написи XIII-XVII століть на її фасадах. Один з цих написів містив дату, що відповідає 1194 року і свідчив про те, що церква була побудована раніше ніж ця дата. Цей напис знаходився на південному фасаді церкви, біля третього пілястра на висоті 1,50 метра від землі. В результаті розшифрування тексту, дослідник прийшов до висновку, що

засновником храму був Роман Мстиславич, володар Галицько-Волинського князівства, який збудував цю церкву на честь свого діда Ізяслава, відомого як Пантелеймон, колишнього князя Київської Русі.

Археологічні спостереження на окремих ділянках території церкви святого Пантелеймона свідчать, що церква була споруджена на недавно використаній або не використаній території. В даний час статус храму не визначений чітко - це може бути монастирська церква (що підтверджується архітектурними особливостями, характерними для цистерського стилю), або церква дворового характеру, пов'язана з новою резиденцією Галицьких князів.

Доктор Олександр Головка припускає, що в храмі може бути похований князь Роман Мстиславич, який мав свою резиденцію неподалік.

Будівля церкви Святого Пантелеймона поєднує риси давньоруської і романської архітектури. Це чотиристовпний хрестовобанний храм, в якому кругла баня з купольним завершенням підтримується на підпружних арках, що спираються на стовпи.

За формою і декором найбагатшим є західний портал цього храму. Він виступає значно за площину фасадної стіни і нагадує перспективні портали романської архітектури Західної Європи. Портал прикрашають дві пари колон з капітелями. Ближчі до входу фустиколони мають вузли посередині. На краях плінтусів, що під базами, вирізьблені так звані "жаби". Ці колони є автентичними і вони єдині, що вціліли після артилерійського обстрілу у 1915 році.

Південний портал менш багато прикрашений скульптурним декором, але має схоже архітектурне рішення, як західний. Форма уступів відповідає формі архівольту.

Апсиди прикрашені тонкими півколонками, на які спирається аркатурний пояс. Капітелі центральної апсиди різьблені з розмаїтим малюнком. Ці капітелі та аркатурний фриз є оригінальними.

Дзвіниця цього храму - квадратна в плані, двоярусна будівля з наметовим дахом. Вона була побудована францисканцями на початку XVII століття

одночасно з перебудовою церкви. У той час дзвіниця була частиною оборонних валів, які оточували колишній монастир. Нижній ярус слугував в'їзною брамою, а верхній - оборонною вежею та дзвіницею. Вежа-дзвіниця стоїть на фундаментах з тесаних блоків, які, ймовірно, збереглися ще з часів перебудови церкви в базиліку. Стіни вежі зведені з цегли та невеликої кількості опоки.

Церква Святого Духа у Рогатині, також відома як Церква Зішестя Святого Духа, є найстарішою збереженою дерев'яною церквою в Україні. Розташована в місті Рогатин на Івано-Франківщині, ця церква є національним пам'ятником народної архітектури та монументального мистецтва.

В сучасний час (у 2000-х роках) ця церква використовується як музейна споруда з офіційною назвою "Музей-пам'ятка дерев'яної архітектури і живопису XVI—XIX століть". Вона є складовою частиною Музейного комплексу в Рогатині, який є філіалом обласного художнього музею. Завідувачем Музейного комплексу у Рогатині-філії Музею мистецтв Прикарпаття є Тетяна Василівна Петрів.

21 червня 2013 року на 37-й сесії Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО, що відбулася в Камбоджі, Церква Святого Духа була внесена до списку світової спадщини ЮНЕСКО разом з іншими дерев'яними церквами Карпатського регіону.

Церква Святого Духа розташована на невеликому підвищенні у західній частині Рогатина, в межах колишніх оборонних укріплень. Її навколишня забудова має низьку кількість поверхів, що надає церкві архітектурної домінантності.

За припущеннями, Церква Святого Духа у Рогатині була споруджена в 1-й половині XVII століття, хоча офіційно дата 1598 року була знайдена на північній стіні центрального зрубу (нави) церкви. Ця дата була відкрита і прочитана парохом церкви, о. Іполитом Дзеровичем, наприкінці XIX століття. Церква Святого Духа в Рогатині є одним з найдавніших дерев'яних храмів України, хоча дату його спорудження ще дослідники вивчають і обговорюють.

Біля церкви функціонувало одне з перших церковних братств в Україні, яке фінансувало створення унікального ренесансно-барокового іконостасу. Цей іконостас, датований 1650 роком, є одним з трьох найстаріших збережених іконостасів України. У 1656 році львівським єпископом Арсенієм Желиборським було видано диплом братству при церкві Святого Духа в Рогатині.

У 1760 році о. Миколою Шадурським був складений перший повний опис церкви. У 1800 році Церква Святого Духа в Рогатині стала дочірньою парохією Різдва Пресвятої Богородиці. У XIX столітті була додана дзвіниця до бабинця церкви.

У 1885 році художник Юліан Макаревич відновив іконостас церкви, а потім експонував його на археологічно-етнографічній виставці у Львові. У 1895 році під керівництвом львівського архітектора М. Ковальчука була проведена реставрація храму за кошти, виділені Галицьким сеймом в сумі 2 000 злотих.

На початку XX століття, під час ремонтних робіт, було внесено зміни до форми маківки нави та даху вівтаря церкви. У 1941 році, а також після закінчення війни, проводилися ремонтні роботи на гонтовому даху церкви. У 1963 році Святодухівську церкву було включено до Державного реєстру пам'яток архітектури національного значення під охоронним номером 243 згідно з постановою № 970 РМУ від 24 серпня 1963 року.

У період з 1980 по 1982 роки були проведені обширні реставраційні роботи під керівництвом архітектора Івана Могитича. 6 серпня 1983 року відкрито відділ (нині філіал) Івано-Франківського художнього музею в церкві. У 1999 році було замінено гонтове перекриття церкви і дзвіниці.

З 2004 року Рогатинська Святодухівська церква-музей є частиною Музейного комплексу міста Рогатин, що є філіалом Івано-Франківського обласного художнього музею. Музейний комплекс був створений на базі церкви Святого Духа та садиби відомого громадського діяча Миколи Угриня-Безгрішного, видатної особистості першої половини XX століття.

У 2006 році Управлінням туризму і культури Івано-Франківської обласної державної адміністрації спільно з Львівським філіалом Національного науково-дослідного реставраційного центру України під керівництвом директора Мирослава Отковича було розроблено трьохетапний проект збереження Святодухівської церкви. Перший етап включав обстеження, дослідження, часткову реставрацію, заміри вологості деревини, стін, підлоги та ікон. У рамках цього етапу було проведено ентомологічні та мікологічні обстеження для виявлення видів жуків-деревогризів і грибних культур, а також здійснено вимірювання температурно-вологісних показників.

Навесні 2007 року було відновлено намісні ікони іконостаса 1650 року, зокрема ікони "Христос-Пантократор", "Богородиця-Одигітрія" і "Старозавітна Трійця". Це включало очищення від забруднень та відновлення почорнілих лакових плівок. Також була проведена пробна хімообробка трьох фрагментів стін церкви (північна стіна нави, північна стіна бабинця і південна стіна бабинця) для захисту від жуків-деревогризів.

В кінці 2007 року Рогатинським відділом містобудування та архітектури спільно з музейними працівниками було складено акт, що містив обстеження технічного стану церкви Святого Духа. На його основі у 2008 році Міністерство архітектури та містобудування виділило фінансування для ліквідації аварійного стану та проведення реставраційно-ремонтних робіт. У 2008 році було також проведено хімообробку проти жуків-деревогризів північної стіни нави та північної стіни бабинця з метою забезпечення тривалого біо- та вогнезахисту конструкцій церкви. Для цього використовувалися водні розчини, які одночасно мають властивості антипіренів і консервантів.

Протягом 2007-2008 років були також відновлені ікони, зокрема "Іоанн Хреститель з житієм", чотири "Апостоли", "Богоматір та Марія Клеопова", "Іоанн Богослов і воїн Лонгин", а також 2 стародруки.

16 серпня 2008 року відбулась урочиста академія з нагоди 25-ї річниці відкриття музею у церкві Святого Духа.

Улітку 2009 року Церква Святого Духа з міста Рогатину була внесена до переліку восьми пам'яток дерев'яної сакральної архітектури України, які запропонували включити до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

29 вересня 2009 року Національний банк України випустив пам'ятну монету "Церква Святого Духа в Рогатині".

На сьогоднішній день в експозиції пам'ятки-музею можна побачити автентичний іконостас 1650 року, ікони старого іконостаса кінця XVI століття, ікону монастирського типу "Іоанн Хреститель з житієм" (середина XVI століття), ікони XVII—XIX століть з церков Рогатинщини, а також вироби з каменю, дерев'яні скульптури та свічники, стародруки.

У червні 2013 року, у рамках проекту "Музеї онлайн" на сайті "Україна Incognita", створили віртуальну екскурсію з аудіосупроводом церквою Святого Духа в Рогатині. Ця церква, яка увійшла до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, вперше представлена в віртуальному фонді українських музеїв.

Церква Святого Духа є дерев'яною, тризрубною, одноповерховою спорудою з квадратним центральним зрубом, гранчастим п'ятистінним вівтарем та подовженим бабинцем. Центральний зруб має квадратну верхню частину з двома залами.

Хоча є різні думки про дату побудови церкви (1598, 1644—1645, 1648 роки та інші), її можна віднести до архаїчних пам'яток дерев'яної архітектури Галичини.

Незважаючи на деякі зміни, які були внесені у XIX столітті, такі як додаткова дзвіниця та восьмерик у верхній частині центрального зрубу, загальні характеристики цього класичного зразка давніх українських дерев'яних храмів майже не змінилися.

Композиційну основу цієї пам'ятки складають монументальний чотирикатедральний простір нави з шестигранными зрубами бабинця та вівтаря, а також додана до західної стіни бабинця каркасна дзвіниця у формі квадрата. Трьохярусна дзвіниця та особливо центральна частина церкви з великим двозальним чотиригранним верхом виділяються у загальній композиції споруди,

в той час як невеликі приміщення бабинця та вівтаря під двох- та п'ятихилими дахами грають другорядну роль. Незважаючи на різні висоти, форми та розміри окремих частин, вони сприймаються як єдине ціле, завдяки успішно підібраним пропорціям та розташуванню фігурних кронштейнів по периметру будівлі.

Спочатку дубові зруби церкви були розписані майстрами народного мистецтва. В середині цієї пам'ятки зберігся п'ятиярусний іконостас, який був зведений у 1650 році за зусиллями та коштом Рогатинського братства.

Іконостас має добре збалансовану архітектурну структуру та розкішно прикрашений поліхромним орнаментальним різьбленням. Іконографічна програма живопису була розроблена з активною участю братства, і вона включала нові теми та образи, які були новаторськими для українського мистецтва. Сам іконостас виражає святковий та емоційний настрій, його живопис відзначений глибиною ідейного змісту, силою образних характеристик та декоративністю. Це було обумовлено духовним піднесенням та перемогами на початку національної революції 1648-1676 років.

Серед найкращих ікон церкви можна виділити композиції на дияконських вратах, такі як «Архангел Михаїл» та «Мельхіседек», а також ікони Христа та Богоматері та сцени на цокольному ярусі.

Ця церква є однією з найвидатніших пам'яток галицької школи дерев'яної архітектури, а Святодухівський іконостас, який втілює гуманістичне бачення світу та естетичні норми ренесансного мистецтва, вважається значним досягненням як українського, так і світового мистецтва. Згідно з легендою, на початку XVI століття майбутня правителька Османської імперії Роксолана, відома як Настя Лісовська, часто приходила сюди помолитись, оскільки її батько, отець Гаврило Лісовський, був священником в цій церкві.

Скит Манявський, також відомий як Український Афон та Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир, був заснований Йовом Княгиницьким у 1606 році біля села Манява в Івано-Франківській області. Цей православний монастир є пам'яткою архітектури початку XVII століття.

Манявський Скит є аскетичним монастирем східного обряду, що втілює духовність, культуру і мистецтво України. Колись у скиту перебувало близько 200 монахів, а також він мав десятки підпорядкованих монастирів у Галичині, Буковині та Молдові. Скит служив важливим центром культурного життя в Галичині і мав велику бібліотеку. Відомий своїм головним іконостасом, виконаним українським живописцем Йовом Кондзелевичем. Після закриття монастиря в 1785 році, іконостас був перенесений до церкви у селі Богородчани. З 1924 року цей іконостас знаходиться у Національному музеї у Львові ім. Андрія Шептицького.

Будівлі церков, келій та господарських споруд у скиту виконані з каменю і є відмінним зразком церковної архітектури XVII–XVIII століть. На території скиту збереглися такі споруди, як монастирська вежа-скарбниця, церква св. Бориса і Гліба та підземна церква архистрига Михаїла. Особливе місце в Манявському Хресто-Воздвиженському монастирі займає чудотворна ікона Божої Матері "Ізбавительниця", написана в 1788 році на горі Афон і перенесена до Манявської обителі в 2003 році архимандритом Філагрієм (Камінським).

У 1980 році було відкрито історико-архітектурний музей, а 28 травня 1998 року Манявський Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир був відновлений. Цей святий скит знаходиться в мальовничому карпатському міжгір'ї, оточений первісною дикою природою і має особливий оздоровчий мікроклімат.

Засновником та першим настоятелем монастиря був Йов (Іван) Княгиницький, видатна постать церкви, який разом з іншими представниками богослужбової і культурно-просвітницької діяльності утворив чернечу общину в 1606 році. Скит Манявський існував з 1606 по 1785 роки.

У 1620 році та пізніше в 1748 році Скит Манявський отримав ставропігію від Константинопольського патріарха, що означало його безпосереднє підпорядкування Константинополю, не залежне ні від Львівського єпископа, ні від Київського митрополита.

У 1621 році монастир був оточений кам'яним муром з трьома оборонними вежами, які слугували притулком для місцевих жителів під час нападів турків і татар. У 1628 році Манявський Скит отримав звання прота, що означало його статус головного монастиря у воєводствах Руського (Галицького), Белзького і Кам'янець-Подільського. У цей період до Скиту підпорядковувалося 556 інших монастирів.

Проте в 1785 році Скит Манявський був закритий австрійським урядом в рамках релігійної реформи, проведеної імператором Йозефом II.

Скит виконував функцію духовного трибуналу для вибору митрополитів на Львівську кафедру та видання богослужбових книжок. На початку XVIII століття Манявський Скит тимчасово прийняв унію на Унівському соборі, але це сталося на короткий термін, оскільки втратив статус ставропігії.

Серед благодійників і причетників Манявського Скиту були Касіян Сакович, Кирило Ставровецький, Йов Залізо (Почаївський), Василь Туркул та інші. Монастирський цвинтар, який має велику площу та був досліджений ленінградськими вченими на початку 80-х років, став останнім пристановищем для тисяч християн різних конфесій та монахів Скиту.

Згідно з думкою вчених, саме в Манявському Скиті похований гетьман Іван Виговський, оскільки він особисто висловив бажання бути похованим тут за свого життя. Існують припущення, що його дружина Олена Статкевичівна також може бути похована поруч з ним, або в маєтку у Руді. Були спроби знайти могилу гетьмана в 30-х роках, проте останків не було знайдено.

У Скиті Манявському зберігається надгробна плита, що становить оригінальний експонат, під якою поховані Йов Княгиницький та Феодосій, перші два ігумена монастиря. Крім цього, в музеї зберігаються 6 старовинних ікон і 5 копій ікон з Богородчанського іконостасу, хоругви, ризи, кілька хрестів, а також зразки рельєфної різьби та металевих виробів культового призначення.

Монастирський комплекс в Скиті складається з архітектурних споруд, які поєднують кам'яні і дерев'яні елементи. Висока кам'яна стіна з вежами і бійницями оточує цей комплекс і втілює в собі гармонійне поєднання гірського

рельєфу і фортифікаційних елементів. Скит розташований між схилами гір, покритих смерековим лісом, та оточений водами потоку Батерс, який є правою притокою річки Манявки. В минулому це місце слугувало для молитви, очищення, сповіді та причастя, а також виступало надійним притулком під час нападів кримських татар і турецьких агресорів. У майдані монастиря є підземні склепінчасті пивниці з потаємними виходами в гори, які з'єднували будівлі між собою.

Блаженний камінь, що знаходиться в Скиті, був місцем молитви та очищення від гріхів. Це перше житло, або скит, де оселилися "перші апостоли карпатського Підгір'я". Кажуть, що цю місцевість наділяють особливими цілющими властивостями, подібними до води Люрду. Блаженний камінь розташований приблизно на кілометровій відстані від мосту на річці Манявці, по лісовій дорозі поряд зі Скитом та монастирським озером, що було засноване у 1617 році. Камінь має форму велетенського горґана або заглиблення розміром 10×3 метри, що нагадує давнє житло ченців, скит. З цього каменя протягом віків витікала джерельна вода.

У Помісному Соборі 15 липня 2004 року Українська Православна Церква Київського Патріархату канонізувала преподобних Йова і Феодосія Манявських. День їх пам'яті відзначається 7 липня, в день пам'яті Іоана Предтечі.

Манявський Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир Івано-Франківської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату було відкрито 28 травня 1998 року.

9 листопада 2013 року Високопреосвященний Іоасаф, митрополит Івано-Франківський і Галицький, звершив освячення новозбудованого Спасо-Преображенського храму у скиту, після чого очолив першу Божественну літургію. 18 лютого 2019 року до обителі було доставлено Томос про автокефалію Православної Церкви України.

Івано-Франківщина нараховує п'ять міст, згаданих у давньоруських літописах, серед яких Тисмениця (1143), Снятин (1158), Тлумач (1213) та Коломия (1240). Найстарішим із них є Галич, згадка про який датується 898

роком. Ця область є батьківщиною князя Ярослава Осмомисла та княгині Ярославни, яка під іменем Роксолани стала дружиною султана та відіграла важливу роль у політичному житті Туреччини XVI століття. Тут народились відомі особистості, такі як керівник опришківського руху Олекса Довбуш, сподвижник Богдана Хмельницького Стефан Височан, письменники

Іван Вагилевич, Василь Стефаник, Михайло Черемшина, Лесь Мартович, мистецтвознавець Степан Гординський, композитор Адам Кос-Анатольський, художники Ярослав Пстрак та Василь Касіян, скульптори Михайло Бринський та Георгій Крук, а також провідні діячі національно-визвольного руху Дмитро Вітовський та Степан Бандера.

Крім згаданих історико-культурних пам'яток, область багата на архітектурні споруди, музеї і має значний етнографічний потенціал.

Маючи таку довгу історію, що налічує багато видатних подій, Івано-Франківщина не може не бути багатою на різноманітні культурно-історичні пам'ятки.

Лише на території Карпатського національного природного парку збереглося 9 церков з XVI-XX століть, зведених у традиційних гуцульських формах. Серед них можна виділити церкву Різдва (1615 р.) у смт Ворохта, церкву Чуда святого Михайла (1844 р.), церкву XIX століття у м. Яремча, церкву Анни (1872 р.) у с. Бистрець Верховинського району та Дмитрівську церкву (1840 р.) у с. Кременцях.

На території області збереглися руїни чотирьох замків: XVI століття у с. Пнів Надвірнянського району, XVII століття у с. Раковець та Чернелиця Городенківського району, а також руїни Старостинського замку XVI-XVIII століть у м. Галичі.

З підніжжя гори Страгори видно, як поза містом Надвірна самотньо височіє сіра споруда, яка є найвідомішою серед усіх міських і від якої, фактично, почалося саме поселення, що заснувало Надвірну. Це Пнівський замок — найміцніша фортеця Покуття до заснування Івано-Франківська.

Після поступового відхилення та розпаду Галицько-Волинського князівства, яке було зруйноване численними нападами монголо-татарських орд, не змогло відновити свою колишню силу. Польські феодали скористалися цим та захопили Галичину в XIV столітті.

Збудовуючи свої оборонні фортеці, вибираючи місце розташування з урахуванням різних факторів, завойовники намагалися закріпитися тут за будь-яку ціну. Більше того, польські королі щедро розподіляли галицькі землі своїм васалам.

Так, у 70-х роках XIV століття Владислав Опольський, за його вірну службу та прив'язаність до польської корони, надав привілей на володіння значною частиною Покуття аж до берегів Чорної (Надвірнянської) Бистриці феодальному роду угорського походження Куропатвів, гербу Шренява (згідно з Каспером Несецьким — Ястребець). Для зміцнення своєї влади в цьому куточку Прикарпаття вони збудували замок, який відомий як Пнівський. Замок вже існував у XVI столітті.

Замок був споруджений у місці, де карпатські хребти найдалі ввібралися у передгір'я, поруч з горою Страгора. Страгора зі своїми двома вершинами була добре видна здалеку і завжди служила орієнтиром. Ймовірно, стародавній торговий шлях (частина відомого транскарпатського шляху) пролягав повз гору або, можливо, проходив через її двоголову вершину, і подалі, по руслам рік, прокладався через гори до Закарпаття та Угорщини.

Замок таким чином надійно захищав вхід у гори. Мандрівники, подорожні та купці, які проїжджали цим напрямком або поверталися, не могли проїхати повз замок — тут була створена митниця. Митниця приносила великі прибутки магнатам, а своїм вдалим розташуванням привертала увагу селян і ремісників, які оселялися поруч.

Саме так поступово з'явилося поселення — нинішня Надвірна, яка згодом стала важливим ремісничим центром. Тут проживали солевари, кушнірі, кравці, мулярі, ковалі, їхні вироби збутовано по всьому Прикарпаттю. Населення міста постійно зростало і на третю чверть XVII століття досягало майже 1000 жителів

(990 осіб). Місце для замку вибирали також з урахуванням наявності резервів і можливостей для отримання будівельних матеріалів, способу їх доставки та, головне, наявності безкоштовної робочої сили. Замок в основному будували підневільні селяни великого і старовинного села Пнів (тому і названий Пнівським замком), яке вже існувало в той час (перше згадується в 1482 році).

Замок, будуючи його Станіславську твердиню, була найбільшою фортифікаційною спорудою на території Прикарпаття до 1662 року. Він знаходиться на пагорбі, що спрямований на захід до річки Бистриці Надвірнянської.

Замок складається з великих тесаних брил гірського сірого каменю, а на внутрішніх стінах також використовувалась червона цегла. З метою оборони, товщина стін складала понад 1 метр, а зовнішні стіни були ще більшими і міцнішими - до 1,8 метра товщиною. Замок мав п'ять веж, розташованих по всьому периметру зовнішніх стін. Ці вежі були різними за висотою, формою і призначенням.

Кутові вежі були круглою на східній стороні, шестигранними на північній і південній, та напівкруглою на західній. Є також трикутний виступ з двома ярусами бійниць на стику східної і південної стін. Бійниці також присутні вздовж усіх стін і веж. В'їзд у замок здійснювався через підйомний міст над штучним ровом, який був заповнений водою і тягнувся вздовж південної стіни. З сходу замок був захищений глибоким яром з потоком, а на заході природна височина створювала крутий обрив. Хоча з півночі замок був найбільш уразливим і незахищеним, він все ж був одним з найбільш міцних і довготривалих облог у всій Україні за той період.

У 1745 році родина Сенявських придбала замок, який пізніше перейшов у володіння Цетнерів. Міць замку випробувала багато випробувань протягом століть. Головною метою замку було забезпечення спокою, надання впевненості і підтримка віри у власні сили, а також відсіч чужинським феодалам, які прагнули зміцнити своє панування на Прикарпатті шляхом жорстокого утиску над українцями. Коли гніт ставав невиносимим і терпіння кінчалося, замок став

об'єктом нападу повсталого народу, що було протестом проти утисків. Народна боротьба на Надвірнянщині, а також в інших районах Східної Галичини і Буковини, набула особливих форм, особливо опришківства, вже у XVI столітті. У 1621 році опришки, під проводом буковинського ватажка Гриня Кардаша та з допомогою селян і дворового слуги Степана Буклашка, здійснили перший успішний напад на замок. Вони захопили його та частково зруйнували, але не змогли залишитися там тривалий час через свою тактику партизанської боротьби.

Опришки відступили замок, але Надвірнянщина та Пнівський замок залишалися в центрі уваги повсталих, діяли загони Нестора, Григорія Дранки та Василя Гліба. У осінні 1648 року замок був захоплений і сильно пошкоджений повстанцями під командуванням Семена Височана. Семен Височан також займає важливе місце в образотворчому мистецтві Прикарпаття.

Тут побував навіть Олекса Довбуш, найвідоміший ватажок опришків. Протягом 30-их і 40-их років XVIII століття рух опришків досяг свого найбільшого розмаху. У 1745 році Довбуш прийшов до села Зелена, що настільки налякав і здивував місцеву шляхту, що вони поспішно почали готувати замок до оборони.

Однак Довбуш не напав на Надвірну. Якщо боротьба опришків мала місцевий характер, то повстання козаків, яке почалося в 1648 році, поширилося по всій Україні, перетворившись на народну війну. Ця хвиля боротьби також досягла Прикарпаття. Ще до приходу козаків тут вибухнуло Покутське повстання, яким очолив уродженець села Вікторів, що згодом став козацьким полковником Семеном Височаном. 15 тисяч повстанців, серед яких було багато селян Пнів'я і міщан Надвірної, захопили майже всі опорні пункти шляхти. Пнівський замок не витримав їхнього наступу. Повстанці не тільки захопили його, але й сильно пошкодили. Після відступу селянсько-козацького війська були проведені значні роботи з відновлення і зміцнення замку. Відновлення було успішним, але лише на короткий час, оскільки через рік замок знову був захоплений козаками. Села і міста Прикарпаття стали предметом нападів під час

татарсько-турецьких набігів, і, якщо ворогу вдавалося їх захопити (що часто траплялося), вони зазнавали жахливих руйнувань.

На відміну від багатьох міст, містечок і сіл, які були мало або зовсім необоронними, Пнівський замок мав перевагу і не так часто страждав від нещастя. Це сталося і в 1676 році, коли напад виявився особливо руйнівним, спричинивши зруйнування 13 замків, Манявського скиту і міста Галич, і тисячі людей потрапили у неволю, а багато містечок і сіл були знищені. Незважаючи на те, що турки сильно пошкодили стіни, вони так і не змогли заволодіти замком ні штурмом, ні тривалою облогою. Після їх відходу замок знову був відновлений.

У 1668 році Пйотр Куропатва отримав 1000 злотих для відновлення замку за рішенням сеймику шляхти Галицької землі. Проте, через часті перебудови, зміну господарів і кордонів, а також зміну торгових шляхів, замок поступово втратив своє воєнне значення і оборонну функцію. Замок все більше використовували для інших цілей, але його занепаду вже не вдається зупинити. Останні мешканці або служителі замку, ймовірно, залишили його до кінця XVIII століття. На початку XIX століття розпочався розбір замку.

Незважаючи на руйнування та витік часу, замок дійшов до наших днів. Найкраще збереглася північна стіна, яка зберегла свою цілісність і висоту, без слідів пізніших реконструкцій. Також збереглися деякі частини замку, наприклад, тиньк, який є на круглій вежі, що з'єднує північну і східну стіни. Ця башта була високою і багатоповерховою, з перекриттям між ярусами з дерева. У стінах вежі є спеціальні місця для вкладання і закріплення колод, а залишки колод досі видно. Східна частина замку також збереглася добре, з використанням червоної цегли при реконструкціях.

Східна стіна найкраще демонструє різницю рівнів між внутрішнім двором і навколишньою територією: зовнішня сторона стіни вища вдвічі, що свідчить про можливу наявність підземних приміщень всередині замку. В стінах є вікна, а перекриття пролітів виконані кам'яними балками, які підтримують карниз. Інші стіни і вежі зазнали більших пошкоджень і в багатьох місцях розсипалися,

але вони мають склепінчасті прольоти для вікон і входів з внутрішнього двору. У мурів і веж замку є багато каналів для проходження диму, що свідчить про використання системи обігріву приміщень у середньовічні часи. Відомо також, що в замку були житлові приміщення, зокрема в'їзна вежа мала житловий поверх. На фасаді в'їзної вежі збереглися ніші для моста та підйомних ланцюгів.

Замок був відомий своєю значною кількістю підземних ходів, які значно посилювали його обороноздатність, особливо під час облоги. Найкраще збереглися входи до підземелля в квадратній вежі. Важко сказати, скільки саме входів було, у яких напрямках вони розташовувалися та куди вони вели. Однак можливо існував хід, який сполучав замок з ще однією цитаделлю - круглою кам'яною вежею, розташованою в парковій зоні сучасного міста. Цю вежу колись називали "малим замком" (на відміну від "великого" - Пнівського), але ця назва вже не вживається.

Крім того, колись у місті існувала довга мурована кам'яна стіна, але її вже немає. Споруди, залишені самі на себе, не були належним чином збережені і використовувалися, і з часом поступово руйнувалися.

30 червня 2010 року Східна (кругла) вежа замку була повністю зруйнована внаслідок повені. Проте, у 2018 році розпочалася реставрація Пнівського замку, яка надіявся відновити його колишню красу.

Раковецький замок - це визначна архітектурна пам'ятка національного значення, фортифікаційна споруда XVII століття, розташована у селі Раковець Городенківського району Івано-Франківської області.

Замок був побудований галицьким підчашием Домініком Войцехом Бєнявським (Бєневським) гербу Радван у середині XVII століття, і його будівництво завершилось у 1660 році.

У 1657 році замок, хоча ще не був повністю завершений, витримав облогу козаків. Через десятиліття, у 1667-му, татари намагалися штурмувати цю фортецю, проте безуспішно. Тим не менш, туркам двічі (у 1672 та 1676 роках) вдалося захопити замок і зруйнувати його. Після відновлення Раковецького та

сусіднього Чернелицького замків, вони стали важливими форпостами Речі Посполитої в війнах проти турків під керівництвом короля Яна III Собеського.

У кінці XVII століття переправа через Дністер знаходилася саме на території Раковецького замку, а його стіни слугували для зберігання провіанту й амуніції. Саме тому цей воєнно-стратегічний об'єкт став місцем військових сутичок.

У XVIII столітті замок втратив своє оборонне значення і був перетворений на житловий комплекс. Під час Барської конфедерації у 1768 році фортеця згоріла і більше ніколи не була відновлена. В 1840 році власник Раковця Дверницький створив на території замку поташеву фабрику, але вона також зазнала пожежі. Наприкінці того ж століття руїни перейшли у власність Шмуля Барана. З часом місцеві мешканці розібрали залишки оборонних мурів для будівництва власних споруд. За свідченнями з 60-х років XX століття навколо збереженої східної башти все ще були значні фрагменти оборонних мурів. На сьогодні збереглося лише невеликий фрагмент північно-західного муру та вежі.

Чернелицький замок, розташований у Чернелиці на Івано-Франківщині, є пам'яткою архітектури 17 століття. Його будівництво розпочалося між 1607 та 1636 роками за ініціативою Ядвіги Язловецької, останньої представниці роду Язловецьких та дружини ротмістра Анджея Белжецького.

У 1659 році замок був побудований за кошти Михайла Чарторийського, брацлавського воєводи. У 1672 та 1676 роках замок постраждав від пошкоджень під час війни з турками, а також татарами та волохами. Після відновлення він відіграв важливу роль під час польсько-турецької війни в 1685—1690 роках. Замок був найбільшою східною фортецею Речі Посполитої на правому березі Дністра, і він служив місцем зберігання провіанту і фуражу під час молдавських походів Яна III Собеського. Сам король декілька разів зупинявся тут.

У 18-19 століттях замком володіли Ценські, але у 1892 році спроби перебудови замку були заборонені. Останні власники залишили замок у вересні 1939 року, і після приходу радянської влади він перетворився на руїну.

Чернелицький замок займає площу 2 гектари і побудований за новою бастионною системою. Його оборонні мури досягають 6 метрів у висоту та до

2,5 метрів у товщину, мають бійниці для вогнепальної зброї. В замку є чотири гострокутні бастіони в кутах.

Усередині зберігся найкраще західний мур, в якому розміщена двоповерхова в'їзна квадратна вежа з арочним проїздом, обрамленим білим каменем та покритим дахом. Ця в'їздова вежа з брамою має виразну архітектурну оздобу і привертає увагу. На передньому фасаді є вирізблений у камені герб "Погоня", але рік, який був вирізаний поруч, пошкоджений.

В середині брами, на висоті, з правого боку є отвір для гармати, а з лівого - вхід до льохів. Західний фасад брами оздоблений гербом "Пилява", який розташований над кам'яними одвірками, а поруч з гербом - латинські літери E.S.X.C.W.B, що означають "Єфросинія Станіславівська, княгиня Чарторийська, воєводина брацлавська" (друга дружина Михайла Чарторийського).

Галицький замок, також відомий як Старостинський замок, розташований у місті Галич на правому березі річки Дністер, в Івано-Франківській області. Ці руїни замку знаходяться на високому пагорбі, що має велике оборонне значення.

Видання засвідчують спорудження Галицького замку у середині XIV століття, хоча його попередника вперше згадують ще в 1114 році як укріплену цитадель. За даними археологів, спочатку це була дерев'яна споруда, яка згодом була перебудована у міцний замок, що служив резиденцією галицьких князів у XII-XIV століттях. Польський історик Є. Геленіуш у своїй праці "Розмови про Польську Корону" зазначає: "Галич, що стоїть над самим Дністром, має стародавній замок, про який не згадують ні хроністи, ні традиції..." і далі він стверджує, що занепадом столиці "лиш один замок над Дністром нагадує давню значимість міста...". Невідомо точно, хто і коли знищив княжий дерев'яний замок, проте відомо, що відбудова замку, який мав оборонний характер, розпочалася у середині XIV століття після того, як Галичина і Західна Волинь стали частиною Польщі. Деякі історичні джерела приписують будівництво дерев'яно-земляного замку Казимиру Великому, тоді як інші стверджують, що фортецю спорудив волинський воєвода, князь Любарт, у 1350-1352 роках. У

будь-якому випадку, відомо, що Галицький замок відновлювали протягом майже століття, і з кінця XIV до XV століття він був одним з найбільших у Галичині. Замок містив понад 1000 осіб і мав кілька десятків малих гармат та значну кількість вогнепальної зброї.

У 1436 році молдавському господарю Іллі I було надано Галицький замок після того, як він присягнув вірність польському королю Владиславу III Варненчику у Львові. У 1490 році замок був штурмований селянською армією під командуванням Мухи. В 1509 році дерев'яний замок витримав облогу волохів під проводом господаря Молдавії Богдана III Сліпого, а одним з керівників оборони був дідич Рогатина Станіслав Ходецький. Близько 1520 року замок був відновлений за сприяння руського воєводи Отто Ходецького.

Наприкінці XVI століття замок був знищений внаслідок пожежі. На його місці замість нього було збудовано новий замок, який мав нерегулярну форму, наближену до трикутника, і був зведений з пісковика та цегли. Він складався з двох частин, розташованих на двох терасах: верхньої укріпленої частини, яка була самим замком, і нижнього двору, оточеного мурами з п'ятьма баштами та трьома в'їзними брамами, додатково оточеного земляним валом і глибоким ровом.

Протягом 1594-1621 років укріплення замку витримувало напади турків з татарами. В період з 1590 по 1633 рік на Галич було здійснено 29 нападів татар з османською імперією, при чому найбільш руйнівними були напади 1594, 1612 і 1624 років.

За описом з 1627 року, замок був оточений валами з трьох сторін, на яких розташовувались п'ять оборонних башт (деякі з них були зведені з каменю), і мав три в'їзні брами. Під час визвольної війни українського народу (1648-1654 роки), фортеця була обложена армією Семена Височана, а влітку 1649 року замок був захоплений військами Богдана Хмельницького. Після численних руйнувань і зруйнувань, замкові будівлі потребували реставрації та ремонту.

У XVII столітті галицький староста Анджей Потоцький провів перебудову замку, витративши на це 42 243 злотих, згідно з Постановою сейму 1658 року.

Зазначено, що сам А. Потоцький власними коштами відновив замок, спорудивши нові мури та обвів їх шанцями та редутами за закордонним методом. План реконструкції розробив італійський інженер та офіцер піхоти королівського війська Франсуа Корразіні.

Перебудований замок мав форму трикутника і охоплював площу 1,7 гектара. Він мав дві тераси, три муровані башти в кутах, дев'ять камер, архів міських і земських актів, канцелярію та судові приміщення. В замку також знаходилась каплиця святого Катерини. Проте в 1659 році А. Потоцький вимагав повернути витрачені кошти з державної скарбниці.

Замок зазнав наступного удару під час турецько-польської війни у 1676 році. Війська під командуванням бейлербея ДамаскуІбрагіма-паші, відомого як "Шайтан", захопили фортецю. Комендант Лаховський (чи Ляховський), керуючи обороною, майже без бою віддав замок, вивісивши білий прапор, який потім був пограбований турками. Частину оборонних стін та веж вибухом було зруйновано. Після цього Ляховського було страчено за здачу замку з наказу короля Яна III.

Пізніше замок було відновлено, але через розбудову нового міста-фортеці Станиславова, галицька твердиня поступово втратила свою оборонну важливість і запустіла. Згідно з розпорядженням губернатора, в 1767 році була розібрана частина залишених мурів, а матеріал був використаний для будівництва міста біля пристані. Руїни цієї старовинної фортеці лишалися над Галичем аж до кінця XX століття.

До сьогодення замок, побудований наприкінці XVI століття, лишився у руїнах. Збереглися лише рештки мурів 5-гранної наріжної (західної) башти на другому ярусі і оборонної стіни з бійницями. На території замку також залишилися численні підвальні приміщення.

Галицький замок в даний час під охороною держави. Згідно з Генеральним планом розвитку Національного заповідника "Давній Галич" на період з 2001 по 2015 роки проводяться реставраційні роботи. В проекті реставрації цього національного пам'ятника передбачено відновлення збережених мурів,

південно-західної вежі і каплиці святого Катерини, а також відтворення оборонної стіни між вежею і каплицею.

У Львівській області також є цікаві пам'ятки промислового та інженерного будівництва. Особливо варто відзначити унікальну доменну піч, яка датується початком XIX століття і знаходиться в урочищі Ангелів біля села Ясеня в Рожнятівському районі. Також варто відзначити солеварні, побудовані у кінці XIX - початку XX століття у місті Долина та Болехові, які єдині на території України збереглися до наших днів, а також пивоварню, засновану в 1767 році у місті Івано-Франківськ.

Серед інженерних споруд слід згадати кам'яні арочні залізничні мости у Ворохті, металевий міст через річку Дністер у Галичі та інші.

Біла обсерваторія, також відома як Астрономічна і метеорологічна обсерваторія на горі Піп-Іван, є захоплюючою пам'яткою архітектури. Ця споруда, яка колись служила обсерваторією, розташована на вершині Піп-Івана - найвищій будівлі в Україні, розташованій на висоті 2028 метрів над рівнем моря. Вона була постійним місцем проживання і роботи для людей протягом 1938-1941 років.

Обсерваторія знаходиться на території Верховинського району Івано-Франківської області. Площа будівлі становить 554 квадратних метри, а об'єм - 4796 кубічних метрів. Загальна площа забудови становить 816,26 квадратних метрів.

Після Першої світової війни у Польщі виникла необхідність у будівництві нової обсерваторії, оскільки існуюча Варшавська обсерваторія втрачала свою придатність для астрономічних спостережень. У 1935 році інженер і генерал Леон Бербецький від імені Ліги протиповітряної оборони держави (LOPP) запропонував директору астрономічної обсерваторії Варшавського університету М. Каменському організувати астрономічний відділ у метеорологічній обсерваторії, яка планувалася для будівництва у Карпатах, на вершині гори Піп-Іван. Того ж року командування протиповітряної оборони Польщі затвердило

проект будівництва обсерваторії, розроблений архітекторами К. Марчевським та Й. Погоським.

Будівництво розпочалося влітку 1936 року, а урочисте відкриття обсерваторії відбулося у 1938 році. Під час будівництва в основному використовувався місцевий будівельний матеріал - камінь-пісковик, що спрощувало процес і знижувало вартість споруди. Місцеві мешканці сіл стали робочою силою, яка переважно переносила камінь на гору Піп-Іван - чи то носили його в руках, чи візками, а інші будівельні матеріали та обладнання доставлялися залізницею до найближчої станції Ворохта (70 км від будівельного майданчика). Особливо важким завданням було перенесення на вершину гори Піп-Іван 33 скринь із елементами купола та іншими деталями, найважча з яких важила 950 кг.

Обсерваторія, збудована в стилі конструктивізму, має стіни, зроблені з пісковика, що досягають товщини 1,5 метра на цокольному рівні та 1 метра на верхніх поверхах. Для утеплення внутрішніх приміщень між тиньком та кам'яною кладкою було використано прошарок просмоленого корку. Споруда складається з двох поверхів зі східної сторони та п'яти поверхів з західної. Її двосхилий дах покритий мідними листами. З південної сторони розташована ротонда, де знаходився телескоп.

Урочисте відкриття "Астрономічно-метеорологічної обсерваторії імені маршала Юзефа Пілсудського Ліги протиповітряної оборони Польщі" відбулося 29 липня 1938 року. Складається з 43 кімнат і має 57 вікон. Серед них є конференц-зал, кабінет керівника обсерваторії, житлові приміщення, їдальня, кабінети та кімнати для метеоінструментів. У підвалі є акумуляторна та котельня.

Владислав Мідович, народився у селі Микуличина, був керівником обсерваторії. Разом з дружиною та сином він жив у цьому місці. Кілька інших осіб, технічний та науковий персонал, забезпечували постійні астрономічні та метеорологічні спостереження. У обсерваторії постійно перебували також прикордонники з Польщі.

У 1937 році Мацей Беліцький зробив перше фотографування з новим апаратом, на яких було зображено планетоїд Інтерамня. Кілька місяців пізніше були зроблені дві фотографії комети Юрофф-Ахмаров-Гассель. Отримані дані були опубліковані у журналі Варшавської обсерваторії у 1938-1939 роках.

У весняній 1939 році доктор Володимир Зон приєднався до колективу обсерваторії. Його робота полягала в фотографуванні зірок у двох кольорах, які виділялися за інтенсивністю світіння на чорно-білих фотографіях. Дослідження проводилися зі зірками, що населяли Чумацький Шлях. Недороблений матеріал доктора Зона, який зберігався у Варшаві, зазнав знищення під час Варшавського повстання 1944 року.

У квітні 1939 року до обсерваторії прибув магістр Стефан Щирбак, щоб зайнятися астрономічними дослідженнями за дорученням професора Камінського. Він здійснив близько 70 візуальних оцінок яскравості змінних зірок, створив серію малюнків, що відображали обертання Марса, і визначив 6 позицій комети Брукса. Він також провів багато годин, присвятивши пошуку нових комет за допомогою 80-міліметрового телескопа. Стефан Щирбак здійснював спостереження в обсерваторії, де він потім загинув під час воєнних дій.

Після початку Другої світової війни працівники обсерваторії евакуювали найцінніше обладнання, яке потрапило до Будапештської астрономічної обсерваторії, а потім до Відня. Після війни воно було повернуто до Польщі. Трилінзовий об'єктив був встановлений в Сілезькому планетарії.

У вересні 1939 року після звільнення Західної України радянськими військами обсерваторію було передано під відання академіка Олександра Яковича Орлова за постановою Ради народних комісарів УРСР від 2 січня 1940 року, що було додатково підтверджено рішеннями Гідрометеорологічного комітету РНК СРСР від 25 лютого 1940 року. З весни 1941 року і до німецької окупації обсерваторією керував Михайло Карпович Коростаренко, і в цей період тут проводилась певна науково-спостережна робота.

Після нацистської окупації наприкінці 1941 року будинок обсерваторії було захоплено угорськими військами, які облаштували тут свій спостережний пункт. Німці забрали металеві частини астрографа до Львова, де вони зберігалися у фізичному корпусі Львівського університету на вулиці Кирила і Мефодія.

Після повторного звільнення у 1944 році було прийнято остаточне рішення про зруйнування обсерваторії (протокол № 23 АН УРСР від 29.12.1944 року). По закінченні війни будівлю було покинуто, і місцеві мешканці розібрали все, що мало цінність, включаючи мідні листи з куполу та даху обсерваторії. Ці листи були використані для виготовлення великих чанів, в яких готували сир на навколишніх полонинах.

У жовтні 1996 року в місті Яремче відбулася науково-практична нарада з питання можливості відновлення та відбудови діяльності метеоролого-астрономічної обсерваторії на горі Піп-Іван. На нараді були присутні представники різних установ України і Польщі, і було направлено протокол намірів до урядів обох країн.

Івано-Франківська філія інституту "Укрзахідпроектреставрація" провела архітектурно-археологічні обміри та інженерні обстеження, а також технологічні дослідження будівельних матеріалів та розчинів, що використовувалися при будівництві обсерваторії. За замовленням Головного управління будівництва і архітектури обласної держадміністрації були виконані робочі креслення для ремонту та реставрації обсерваторії. Проте поки що не було прийняте рішення щодо функціонального використання обсерваторії.

Існують різні пропозиції щодо майбутнього використання цієї споруди. Деякі вважають за доцільне створити інститут природничих наук, а професор О. Адаменко пропонує перетворити обсерваторію в туристичний центр. Також була висловлена ідея розмістити інститут лікарських рослин у відновленому будинку обсерваторії, враховуючи багатий флористичний склад місцевості, де зустрічаються понад 1000 видів рослин, включаючи лікарські.

Львівська астрономічна обсерваторія висловила необхідність відновлення високогірної станції на обсерваторії для проведення метеорологічних, астрономічних, екологічних, біологічних і сейсмічних досліджень.

У 2002 році було проведено три науково-практичні семінари-наради з питань відновлення та розвитку обсерваторії за участю провідних науковців з України та Польщі, представників органів місцевої влади та проектно-будівельних організацій. На першій науково-практичній конференції, яка відбулася у Яремчі 24 січня 2002 року, було створено Наукову раду з питань відновлення обсерваторії. Ця споруда може бути використана як науковий об'єкт, а також привабливий об'єкт для екскурсій та туризму. Польські науковці отримали позитивний відгук від органів влади Республіки Польща щодо продовження роботи над проектом.

На початку жовтня 2002 року Михайло Вишиванюк, голова Івано-Франківської обласної держадміністрації, направив листа Президентові Л.Кучмі, в якому висловив необхідність підтримки ідеї відновлення та реконструкції обсерваторії. Наприкінці листопада 2002 року Михайлу Вишиванюку було надіслано лист від Валерія Хорошковського, першого заступника глави Адміністрації Президента України, в якому зазначалося, що пропозиції обласної держадміністрації щодо відновлення астрономо-метеорологічної обсерваторії на горі Піп Іван визнані слушними і планується винести це питання на рівень міжурядових переговорів. Відповідно до цього, Міністерство закордонних справ України отримало відповідне доручення.

За період з 1998 по 2010 роки було проведено 12 літніх українознавчих експедицій до обсерваторії на горі Піп Іван, а на основі наявних літературних джерел та матеріалів з експедицій була здійснена історична реконструкція будівництва цієї споруди.

У 2010 році було оголошено про виділення 900 тисяч гривень Україною на підготовку проектно-кошторисної документації для Польсько-українського центру академічної молоді у селі Микуличин. Одним із елементів цього проекту була реконструкція обсерваторії на горі Піп Іван, загальний кошторис робіт на

яку становив близько 48 мільйонів гривень, і цей проект реалізовувався спільно Варшавським та Прикарпатським університетами.

Незважаючи на те, що обсерваторія була залишена без догляду та поступово руйнувалася протягом 50 років, фундаменти та стіни будівлі збереглися у задовільному стані. Необхідно відновити дерев'яні перекриття, столярні вироби, дах та провести повну заміну інженерного забезпечення. Однак, найперше необхідно відновити дорогу від лісництва у присілку Явірник до обсерваторії.

У місті Рогатин, Івано-Франківська область, знаходиться Церква Різдва Богородиці, яка є однією з найдавніших культових споруд України. Цей український греко-католицький храм, споруджений у XV-XVI століттях, представляє собою поєднання різних архітектурних стилів, переважно готики і бароко. Зовнішній вигляд церкви характеризується наявністю контрфорсів, що з'єднуються арками на рівні склепінь, а також барокового порталу, який додатково був прибудований до західного фасаду. Через численні перебудови, зовнішній вигляд церкви має у собі елементи як готичної, так і барокової архітектури. Існують різні думки серед дослідників щодо дати зведення храму, однак більшість науковців вважають, що він був побудований і отримав свою сучасну форму у XV-XVIII століттях. Церква пережила три пожежі, після кожної з яких вона була відновлена зі змінами як зовні, так і всередині. У 1642 році Церковне братство Рогатина замовило іконостас для церкви, який був виконаний майстром Петрахович-Мораховським Миколою з Львова і існував до 1932 року, коли його замінили новим.

Під час Першої світової війни Рогатин був майже повністю зруйнований, але церква Різдва Пресвятої Богородиці вижила без пошкоджень. У Другій світовій війні, під час нападу німців на Галичину у 1941 році, цей храм неухильності знову був підданий небезпеці. Бомба, що влучила у церкву, спричинила пожежу, в результаті якої знищено покрівлю, але мури залишилися стояти. Майстер Микола Дарміць невдовзі відновив церкву після цих подій. Однак у 1944 році храм знову постраждав, коли фугасна бомба зруйнувала його

зсередини. У той час парохом цього храму був отець Денис Телішук, який пізніше помер в мордовських таборах під давлінням радянської влади.

Після війни розпочалися реставраційні роботи в цьому храмі, які тривали майже 10 років. Освячення рогатинської Церкви Різдва Пресвятої Богородиці відбулося 31 липня 1955 року Преосвященним єпископом Антонієм. Іконостас у своїй сучасній формі був завершений лише в 1961 році.

За роки незалежності України, з 1991 року, цей храм УГКЦ пройшов значні зміни. Внутрішнє оформлення було значно покращено, проведена реставрація, включаючи золочення куполів і хрестів сусальним золотом. Також було встановлено фігуру Матері Божої. У 1998 році при храмі було створено благодійний фонд "Карітас Любов і Милосердя".

У сьогоднішній церква Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині має не лише духовне значення, але й є історико-архітектурною пам'яткою національного важливості.

Особливе святкування відбулося 21 жовтня 2012 року, коли було відзначено 800-річчя храму. Архиєрейську літургію очолили архієпископи і митрополити Львівської та Івано-Франківської митрополій, зокрема Митрополит Ігор Возняк, ЧНІ, та Митрополит Володимир Війтишин, ЧСВВ.

У Івано-Франківській області під державною охороною знаходяться 28 костьолів і 4 синагоги. Костьоли, переважно в стилі бароко, відзначаються своєю монументальністю та величністю. Особливим шедевром є Миколаївський костьол у місті Снятин, який був зведений у XV столітті. Цікавістю є те, що він поєднує готичний стиль з елементами пізнього ренесансу. Протягом XV століття костьол був пошкоджений під час нападів турків і татар. Але в період з 1969 по 1973 роки він був відновлений і тепер у сучасній архітектурі костьолу переважають форми ренесансу та бароко.

У Івано-Франківській області під державною охороною знаходяться 4 монастирі, з яких три продовжують виконувати свої первісні функції. Це включає чоловічий монастир УПЦ Київського патріархату, монастир святих отців Василіан XVIII століття та жіночий монастир Василіанок 1903 року.

Зокрема, монастир-скит, заснований у 1611 році в селі Манява Богородчанського району, залишається чоловічим монастирем УПЦ Київського патріархату. Чоловічий монастир УГКЦ, що датується XVIII століттям, знаходиться у селі Гошів Долинського району. Крім того, жіночий монастир Василианок, заснований у 1903 році, розташований у місті Івано-Франківську.

Варто відзначити, що будівля колишнього жіночого монастиря Василианок у Рогатині зараз використовується як лікарня, але вона також перебуває під охороною держави.

3.2. Музеї та музейні комплекси Івано-Франківського краю

Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей був створений у 1940 році і знаходиться в історичній будівлі міської ратуші з 1959 року. Експозиція музею розділена на три відділи: природи, історії та народного мистецтва. Відділ природи презентує багатство біологічного різноманіття Українських Карпат. Відділ історії прикрашає колекція археологічних знахідок з епохи Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Відділ народного мистецтва представляє речі народного побуту, декоративно-прикладне мистецтво (різьблення по дереву, шкірі, металу, ткацтво тощо) з Галицького Подністров'я, Покуття і Гуцульщини. Експонати також включають цінні ікони, ювелірні вироби XII-XIII століть, ікони XVI-XIX століть, церковну скульптуру, стародруки, зброю та нумізматичні колекції (див. додаток В).

В рамках відділу природи, який складається з восьми секцій, надається фізико-географічна характеристика області. Івано-Франківська область була утворена 4 грудня 1939 року і має площу 13,9 тисяч квадратних кілометрів. На початок 2009 року населення області становило 1,38 мільйона людей, з них в обласному центрі проживало 233,4 тисячі осіб. Область поділена на 14 адміністративних районів. Територія Івано-Франківщини входить до складу двох геологічних одиниць: Карпатської геосинклінальної області і південно-

західної окраїни Східно-Європейської (Руської) платформи, відомої як Волино-Подільська плита.

У межах Карпатської геосинклінальної області можна виділити дві основні частини: Карпатську складчасту область і Передкарпатський крайовий прогин. На поверхні землі відкриваються породи різних вікових періодів, такі як палеозойські, мезозойські, палеогенові, неогенові та четвертинні.

В експозиції музею представлені схематичні мапи, які включають геологічну, тектонічну та палеонтологічну інформацію. Також присутні геологічні профілі, стратиграфічні колонки та зразки порід і мінералів з різних епох, такі як пісковики, мергелі, вапняки, доломіти, аргіліти, алевроліти, глини, гравеліти, конгломерати.

Палеонтологічна колекція відділу природи є значною, налічує понад 2000 експонатів. В експозиції представлені скам'янілості та відбитки різноманітних тварин, які існували у давні геологічні періоди, таких як губки, корали, поліпи, брахіоподи, молюски, морські їжаки та риби. Тут також представлені скам'янілі кістки великих ссавців, таких як кит, мамонт, носоріг, первісний зубр, гігантський олень та багато інших.

Експозиція також демонструє мапу розташування корисних копалин, геологічні розрізи і структурні зрізи калійних солей і нафти. У вітринах представлені зразки різних корисних копалин, таких як залізна руда, каїніт, карналіт, силівніт, калушит, фосфорит, гіпс, сірка, нафта, буре вугілля, озокерит, торф та інші.

Відповідно до трьох основних тектонічних зон області, які включають платформу, крайовий прогин та складчасту зону Карпат, на території області формуються три основних типи рельєфу: рівнинно-пластовий на платформі, флювіальний у зоні прогину та гірський складчастий у Карпатах. Характеристики рельєфу розкриваються за допомогою гіпсометричної мапи та різноманітних світлин.

Клімат області є помірно континентальним. Експозиція музею включає кліматичну мапу, графіки, рози вітрів та чотири діорами, що відображають

зиму, весну, літо та осінь. У межах області налічується одинадцять основних типів і відмін ґрунтів. Експозиція також включає мапу ґрунтів області та **рисунки окремих монолітів. Річки області (понад вісім тисяч) відносяться до басейну двох річок - Дністра і Пруту.**

У музейній експозиції представлена схематична мапа під назвою "Гідрологічна сітка річок та водойм області", а також світлини, що показують озера, ставки і водоспади, дозволяючи відвідувачам ознайомитися з особливостями водної системи нашого регіону. На Прикарпатті ліси є домінуючим типом рослинності, покриваючи понад 30% території області.

В експозиції представлені зразки стовбурів різних дерев, зокрема тису ягідного і карпатської сосни кедрової, які включені до Червоної книги України.

Тваринний світ області вражає різноманітний, налічується 456 видів хребетних тварин, включаючи 52 види риб, 15 видів земноводних, 11 видів плазунів, 312 видів птахів та 66 видів звірів. У експозиції представлені опудала риб, плазунів, птахів та ссавців. Особливим інтересом користується зоологічна колекція відділу природи, яка включає такі біогрупи як "Куріпки", "Рись", "Дрохви", "Хижі птахи", "Горобині" та "Дятли". Для деяких видів курячих птахів характерний статевий диморфізм, що можна побачити, розглядаючи опудала самців і самок глухарів, тетеруків, куріпок і фазанів. Сезонний диморфізм виявляється в зовнішньому вигляді горностая та ласки влітку та зимою.

Альбінізм є дуже рідкісним явищем у природі, проте в експозиції можна побачити опудало альбіноса - рудої лисиці. Також присутня велика і різноманітна орнітологічна колекція, особливу увагу привертають види, що внесені до Червоної книги, такі як чорна лелека, сірий журавель, орел-беркут, гриф, орлан, пугач і глухар.

Експозиція відділу народного мистецтва презентує чотири основні етнографічні регіони Прикарпаття, а саме Бойківщину, Гуцульщину, Опілля та Покуття. Вона демонструє найвищі зразки різьблення та випалювання на

дереві, художньої обробки металу, виробів із шкіри, кераміки, вишивки, ткацтва та писанкарства для задоволення ока відвідувачів.

Виділяються видатні твори різьбярів, таких як родина Шкрібляків та Корпанюків, В. І. Кабіна, В. В. Гуз, Я. В. Тонюк, М. І. Гrepиняк, а також майстер художнього випалювання на дереві І. Ю. Грималюк. В експозиції представлені різноманітні вироби з різьбленого дерева, такі як касетки, тарілки, свічники, люльки, кухлі, рахви, баклаги, намиста, черпаки та вази.

Особливу славу має гуцульська кераміка, створена провідними майстрами-гончарами, такими як П. І. Цвілик, Н. В. Вербівська, Ю. О. Ілюк, В. І. Джуранюк, Я. К. Угринюк, Є. П. Зарицька та Я. І. Зарицький. Відвідувачам запропоновано оглянути керамічні вироби, такі як вази, тарілки, фруктівниці, плескачі, п'ятисвічники та скульптури малих форм.

Окремою цінністю є вироби з металу та шкіри, такі як топірці, келефи, лускоріхи, кресала, люльки, згарди, металевою обробкою прикрашені сумки, черевиці, торби, пояси, шкіряні гаманці, скриньки для прикрас, кулони та постолі. Це шедеври відомих майстрів, таких як М. В. Вінтоняк, М. Ю. Пращук, М. У. Книшук, А. М. Кісичук.

У відділі народного мистецтва експонуються розкішні інтер'єрні тканини, такі як килими, гобелени, верети та штори, які були створені видатними майстрами художнього ткацтва, серед яких Г. В. Василяшук, П. П. Борук та О. Ф. Турецька.

Великий обсяг експозиції займає колекція національного одягу та ткацьких виробів з усіх чотирьох етнографічних регіонів Прикарпаття. Чоловічі та жіночі костюми доповнюються витканими деталями, такими як запаски, крайки, обгортки, перемітки, пояси та сорочки. Особливо цікавим матеріалом для вивчення народного мініатюрного живопису є писанки, які поширені у всіх регіонах і відрізняються унікальним орнаментом, колоритом та технікою виконання. Колекція писанок краєзнавчого музею вражає багатством мотивів, серед яких геометричні, рослинні та тваринні, а також чудовою графічною якістю малюнка.

В експозиції представлені писанки з Гуцульщини та Покуття. До розкішної колекції відділу народного мистецтва музею додаються намистини, плетенки, силянки та витончені прикраси з бісеру.

Експозиція відділу історії музею ознайомлює відвідувачів з історією становлення та розвитку Галицько-Волинської держави, визначними постатями галицьких князів та історією княжого міста Галича, колишньої столиці Галицько-Волинської держави.

Саме за часів правління князя Ярослава (1152–1187), якого народ прозвав "Осмомислом" через його розум та мудру політику, Галицьке князівство досягло найбільшого розквіту. У музеї зберігається надзвичайно цінний артефакт з епохи Галицько-Волинської держави - кам'яний саркофаг (труна), в якому було поховано саме князя Ярослава Осмомисла. Цей саркофаг був знайдений відомим археологом Ярославом Пастернаком у 1936 році під час розкопок фундаменту Успенського собору (на території сучасного села Крилоса), однієї з найбільших сакральних споруд того періоду.

У вітринах експозиції представлені археологічні знахідки з княжого Галича, зокрема унікальні бронзові іконки, хрестики-енколпіони XI-XIII століть, формочки-тигельця для виготовлення прикрас та хрестиків, фрагменти підлоги з керамічних плиток Успенського собору в Галичі. Особливо цінні експонати включають фрагменти тканин, що були вишиті золотою ниткою, а також срібну гривну, яка використовувалась як один із засобів платежу в Галицько-Волинській державі.

Стародавнє місто Галич відоме своїм значним ремісничим та торговим значенням, що підтверджується знахідками виробів галицьких ремісників під час археологічних розкопок. У вітринах експозиції представлені різноманітні ковальські вироби, такі як серпи, ножі, окуття лопат, бойові сокири, підкови, ножиці, наконечники стріл, пряжки та шпори. Також прикраси галицьких жінок XI-XII століть привертають увагу відвідувачів, серед яких намиста, корали, фрагменти скляних браслетів, вироби з кістки та рогу, а також ювелірні прикраси з бронзи й срібла.

Розвиток ремесла в Галичі відбувався на тлі активного внутрішнього торговельного обігу, якому сприяли навігація по річці Дністер і так званий "Галицький шлях" - сухопутний торговельний маршрут. У цих торгівельних мережах обмінювалися збіжжям, медом, воском, хутром, зброєю та жіночими прикрасами. На свідчення про зв'язки галицьких купців з арабськими країнами служить знахідка скарбу арабських монет (дирхемів), який був виявлений у 1948 році у селі Крилоса Галицького району в глиняному глечикі.

У виставкових залах відділу історії також можна оглянути західноєвропейську та козацьку зброю, атрибути гетьманської влади, трубки для куріння (люльки) XVII-XVIII століть та інші артефакти, що розкривають події козацької епохи.

Окремий розділ експозиції ознайомлює відвідувачів з розвитком книгодрукування в Галичині. На території нашого краю колись існували дві видатні друкарні: Стратинська та Крилоська, які належали Федорову і Гедеону Балабанам. Видавцем і друкарем в цих місцях був відомий діяч української освіти і культури, Памво Беринда. Гедеон Балабан у 1596 році перевіз друкарню Івана Федорова до Стратина. Пізніше її придбали організатори друкарні в Києво-Печерській лаврі, де вона стала основою для найпотужнішої друкарні в Україні. В вітринах експозиції можна побачити численні стародруки, які привертають особливу увагу. Також присутня частина інтер'єру монашеської келії, де монахи переписували та друкували книги релігійного змісту, як це зазвичай було практикувалося в монастирях.

В одному з виставкових залів розкривається історія заснування та розвитку міста Станиславова (Івано-Франківська). Відвідувачі можуть побачити макет Станиславівської фортеці середини XVIII століття, створений П. Ричковим, символічний ключ міста Станиславова початку XIX століття, листівки з видами старого міста та інші цікаві експонати. В експозиції також відтворено побут міста Станиславова кінця XIX–початку XX століття і представлено предмети щоденного вжитку міщан. У той час Станиславів мав маґдебурзьке право та інші привілеї, що сприяли успішному розвитку ремесла і торгівлі. В місті

з'явилися ремісничі цехи і нові галузі виробництва. В експозиції також присутні знаряддя праці та предмети побуту з 30-х років XX століття, зокрема рекламна продукція цукерні Володимира Скрута та різноманітні формочки для виготовлення шоколадних цукерок у вигляді ножиць, топірців і лампочок. Цукерня діяла у 30-х роках XX століття. Також в експозиції представлені предмети побуту з XIX початку XX століття, які допомагають уявити життя міста Станиславова того періоду.

Окремо в експозиції відображена тема "Рух опришків". Вітрини вміщують зброю опришків, таку як австрійський та гуцульський пістолі, гуцульську рушницю, прикраси гуцулів, тобівку (сумку), черес (пояс), а також фотокопію оригіналу зізнання Степана Дзвінчука у вбивстві Олекси Довбуша.

У інших експозиційних залах музею представлені документи та предмети з фондів, що розкривають соціально-економічний стан краю від кінця XVIII до початку XX століття, включаючи період панування Австро-Угорської імперії, Першої світової війни та діяльності ЗУНРу.

Окремо висвітлена тема "Прикарпаття в Другій світовій війні". У вітринах також показані розсекречені архівні матеріали, що розкривають національно-визвольну боротьбу на Прикарпатті.

Експозиція відділу історії охоплює широкий період від найдавніших часів до кінця XX століття. Представлені унікальні експонати викликають великий інтерес у відвідувачів.

Музей мистецтв Прикарпаття, раніше відомий як Івано-Франківський обласний художній музей, є провідним художнім музеєм області, розташованим у місті Івано-Франківську. Його колекція включає цінні твори мистецтва, зокрема одну з найкращих колекцій галицького сакрального мистецтва.

Музей мистецтв Прикарпаття має на меті професійне вивчення творчості митців Прикарпаття, пошук та наукове опрацювання творів давнього мистецтва, а також збереження цінних експонатів. Він розташований у приміщенні колишнього костьолу, що сам по собі є історико-архітектурною пам'яткою національного значення. Художній музей у Івано-Франківську був відкритий у

1980 році у колишньому Колегіальному костьолі Непорочного Зачаття Діви Марії XVII століття, який служив усипальницею Потоцьких.

У початковий період свого існування музей демонстрував твори світського характеру, які були створені в кінці XIX - початку XX століття. У 1980-х роках було створено два філіали музею: художньо-меморіальний музей В. І. Касіяна в місті Снятині (1982 рік) та музей-пам'ятку архітектури й живопису XVI—XVII століть (1983 рік), який знаходиться у приміщенні церкви Святого Духа в Рогатині. Останній музей є унікальною пам'яткою 1598 року.

Музей мистецтв Прикарпаття був місцем проведення міжнародних виставок "Імпреза" у 1989, 1991 та 1993 роках. У період з 1990 по 1993 роки реставратори з Львова виконали розчистку розписів Е.-Р. Фабіанського (1877) в інтер'єрі костьолу. Це стало одним із чинників, що сприяли створенню постійної тематичної виставки сакрального мистецтва у музеї. 18 серпня 1993 року відбулося відкриття експозиції "Сакральне мистецтво Галичини XV — XX століть" в Івано-Франківському художньому музеї. Ця експозиція стала унікальним явищем в музейній практиці країни та стала одним з видатних культурологічних феноменів регіону.

У 2001 році колекція галицького сакрального мистецтва в художньому музеї Івано-Франківська була розширена і тепер вона вважається однією з найкращих в Україні. Музей мистецтв Прикарпаття є скарбницею образотворчого та народного мистецтва регіону. В даний час (кінець 2000-х років) його колекція налічує близько 15 тисяч експонатів, серед яких унікальні пам'ятки Галицького іконопису та барокової скульптури, зокрема 6 скульптур Пінзеля. Також представлені твори класиків західноукраїнського малярства, таких як Корнил Устиянович, Іван Труш, Ярослав Пстрак, Юліан Панькевич, Олекса Новаківський, Осип Сорохтей, Олена Кульчицька, а також роботи українських художників другої половини XX століття та твори польських, австрійських, німецьких та італійських майстрів з періоду XVIII-XX століть.

На діючій виставці в експозиційному залі Музею мистецтв Прикарпаття можна побачити найцінніші експонати з музейного фонду. Тут представлено

іконопис краю з періоду XV–XIX століть, твори барокової пластики відомих майстрів, таких як Томас Гуддер, Конрад Кутченрайтер, Йоан-Георгій Пінзель, Матвій Полейовський, Діонез Станетті, а також картини братів Унтербергерів та старовинні церковні книги, видані у Львові, Почаєві та Уневі.

Велику частину колекції музею складають твори народного мистецтва, включаючи художні вироби майстрів з Гуцульщини, Покуття, Бойківщини та Опілля. Крім того, в музеї зберігається значна колекція сучасної зарубіжної графіки, яка була подарована з виставок Міжнародного бієнале "Імпреза".

Протягом свого існування Музей мистецтв Прикарпаття, а також його колекції, були представлені на понад 300 виставках, в тому числі на багатьох міжнародних виставках.

Івано-Франківський державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша є колекцією, присвяченою життю і діяльності Олекси Довбуша. Цей музей базується на особистій колекції директора, доктора історичних наук, професора та заслуженого діяча України Володимира Грабовецького. Протягом майже 45 років дослідник зібрав матеріали, пов'язані з життям і діяльністю Олекси Довбуша. Олекса Довбуш був видатним героєм Карпат і одним з ватажків опришківського руху, який боровся за визволення поневоленого селянства. Музей пропонує відвідувачам ознайомитися з різноманітними експонатами, включаючи документи та наукові праці про опришківський рух, художні твори, картини, рукопис літературного сценарію до фільму "Олекса Довбуш" та легендарну сокирку Довбуша, яку зберігали протягом двох століть.

Коломийський музей "Писанка" (додаток Б) визнано найоригінальнішим музеєм України. Він єдиний у світі музей писанки або писанкового розпису, розташований у місті Коломия, Івано-Франківській області. Цей музей було створено на основі колекції писанок Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини, який з 1996 року називається Національним музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського.

Урочисте відкриття першого музею писанок відбулося 26 жовтня 1987 року в історичному приміщенні церкви Благовіщення Пречистої Діви Марії, яка була

пам'яткою архітектури XVI століття. Ця дата випадала на 400-річчя заснування церкви в місті Коломия, що надало подвійне святкове значення. Розташована на перехресті жвавих автомобільних шляхів, церква-музей привертала значну кількість відвідувачів, хоча експозиції демонструвалися лише влітку. Проте у 1990 році церква була повернута віруючим, і Музей писанкового розпису був змушений шукати нове постійне місце розташування. Починаючи з 1992 року, музей був перенесений до скромного будинку на вулиці Р. Шухевича, 78, який був недостатньо пристосований для музейних потреб.

У вересні 2000 року була споруджена архітектурна будівля у формі найбільшого писанкового яйця на підтримку збереження та виставки творів писанкового розпису, які стали головною визначною пам'яткою міста Коломия. Це унікальне спорудження, яке стало візиткою міста, було урочисто відкрито 23 вересня 2000 року під час проведення X Міжнародного Гуцульського фестивалю. Проект будівлі був розроблений архітектором Ігорем Євстахійовичем Шуминим. Концепцію експозиції музею створила його директор Ярослава Ткачук, а реалізували її місцеві художники В. Андрушко та М. Ясінський. Цей незвичайний будинок включає в себе частину пам'ятника писанці, висота якого сягає 13,5 метра, а діаметр - 10 метрів. Таким чином, коломийський пам'ятник є найбільшою писанкою у світі.

Експозиція Музею нараховує понад 12 000 писанок і декоративних яєць з різних регіонів України та країн світу. Колекція писанкового розпису включає традиційні твори, які існують ще з дохристиянських часів. Серед експонатів музею можна побачити писанки з підписами відомих політичних діячів України, що додають колекції особливого значення.

У Музеї постійно проводяться різноманітні виставки, на яких представлені твори майстрів народного мистецтва. Також організовуються заходи, такі як майстер-класи з розпису писанок, що дозволяють відвідувачам познайомитися з цікавими техніками та традиціями. Крім того, в музеї можна оглянути експозицію, яка розповідає про історію писанкового розпису та його розвиток.

За результатами голосування акції "Сім чудес України", Музей писанкового розпису посів 8-е місце за голосами інтернет-користувачів та 17-е місце за голосами експертів. Це свідчить про високу оцінку та популярність музею серед широкої громадськості.

У 2017 році Музей отримав сертифікат-відзнаку від всесвітньо відомого сайту TripAdvisor, який об'єднує відгуки та рекомендації мандрівників. Цей сертифікат-відзнака був присуджений Музею писанкового розпису за високий рейтинг та позитивні відгуки від відвідувачів. На сайті TripAdvisor зібрано велику кількість відгуків про різні туристичні заклади з усього світу, що підкреслює значимість та популярність Музею писанкового розпису як туристичного об'єкту.

Історико-меморіальний музей Степана Бандери, що розташований на Івано-Франківщині, став важливим центром освітньо-краєзнавчого паломництва для мешканців заходу України з моменту свого заснування. Музей присвячений видатній особистості, яка була символом національно-визвольного руху в 1940-50-х роках XX століття та боролася за побудову та зміцнення української держави.

На території садиби в жовтні 1989 року було встановлено пам'ятний хрест і камінь, а в жовтні 1990 року було встановлено перше скульптурне зображення тризуба з бюстом Степана Бандери. Офіційне відкриття музею, який отримав статус обласного рівня, відбулося 30 грудня 2000 року. До цього часу музей функціонував у збереженій кімнаті священичої резиденції, де проживала родина Бандерів з 1906 по 1933 рік.

Експозиція музею розкриває багатогранну історію національно-визвольної боротьби українського народу та знайомить відвідувачів з життям та громадсько-політичною діяльністю Степана Бандери, провідника Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Експозиція музею включає в себе ряд унікальних матеріалів, серед яких знаходяться предмети, що належали сім'ї о. Андрія Бандери. Серед них - синьо-жовте знамено, яке було виявлено під час руйнування священичої резиденції,

старовинні ікони та культові церковні речі, оригінальні документи з періоду діяльності ОУН та УПА, посвідчення та документи на ім'я Stefan Popel, під яким Степан Бандера проживав останні роки у Європі, а також предмети, що належали його сім'ї. На території комплексу можна побачити гранітну плиту, яка позначає місце, де колись знаходилися два перші пам'ятники Степану Бандері (які були знищені диверсантами спецназу ГРУ), а також криницю та погріб.

Івано-Франківщина приваблює туристів з усього світу своїм безмежним розмаїттям історико-культурних пам'яток, унікальним побутом, традиціями та стародавніми звичаями. Цей край має неповторний характер, який притягує людей із різних країн, охочих познайомитися з його спадщиною і відчутти його особливу атмосферу.

3.3. Розробка історико-культурних туристичних маршрутів в Івано-Франківській області

На основі дослідження різноманітних туристично-екскурсійних ресурсів Івано-Франківської області, автор запропонував розширення мережі туристичних маршрутів на цій території. В результаті своїх досліджень, він розробив два захоплюючих туристичних маршрути, які пропонуються для ознайомлення з Івано-Франківською областю: "По стародавніх містах і селах Галичини" та "Серцем Івано-Франківська".

Маршрут "По стародавніх містах і селах Галичини" пропонує відвідати численні історичні міста та села, що розташовані на території області. Цей маршрут дозволить туристам насолодитися красою старовинних архітектурних пам'яток, познайомитися з багатою культурною спадщиною Галичини та зануритися в атмосферу минулих часів.

Тур "Серцем Івано-Франківська" спрямований на вивчення найцікавіших місць і пам'яток самого міста Івано-Франківська. В рамках цього маршруту туристи матимуть змогу дізнатися про історію міста, оглянути його видовищі

архітектурні споруди, відвідати музеї та взяти участь у культурних заходах, які організовуються в цьому регіоні.

Ці два туристичні маршрути відкривають широкі можливості для подорожей і дослідження багатогранного культурного та історичного надбання Івано-Франківської області. Вони допоможуть туристам отримати незабутні враження та збагатити свої знання про цей захоплюючий край.

Тур "По стародавніх містах і селах Галичини" пропонує цікавий шлях у прикарпатському краї, який є частинкою історичної території - Галичини. Історія цього краю є унікальною та надзвичайно стародавньою, з початками, що сягають навіть часів кельтських народів, які залишили свої сліди. Археологи постійно знаходять ці цінні сліди під час своїх розкопок, а також давньоримські знахідки, що збагачують цю історію. Одним з таких місць є село Крилос поблизу Галича, яке колись було столицею Галицького та Галицько-Волинського князівств. Сьогодні це місце відоме як Державний історико-архітектурний заповідник "Древній Галич".

Туристичний маршрут "По стародавніх містах і селах Галичини" розгортається через міста Івано-Франківськ і Галич, а також села Гошів та Бубнище. Цей дводенний маршрут запропоновано таким чином, щоб відвідувачі мали змогу оглянути природні, архітектурні, культурні та історичні пам'ятки.

Перший день:

- 8:25 - Зустріч групи на залізничному вокзалі м. Івано-Франківська.

- 8:45 - Поселення в готелі та сніданок у м. Івано-Франківську.

- 10:00-12:40 - Пішохідна екскурсія по місту, включаючи відвідування Палацу Потоцьких, площі Ринок, міської Ратуші, майдану Шептицького, площі Міцкевича, Вічевого майдану, "Стометрівки", пам'ятника І. Франка та Меморіального кладовища.

- 13:00 - Обід за додаткову плату.

- 13:45-14:30 - Переїзд до м. Галича. Екскурсія по Національному заповіднику "Давній Галич", де можна побачити церкву св. Пантелеймона,

церкву Успення Богородиці та Різдва Христового, а також Музей архітектури та побуту Прикарпаття.

- 18:00 - Повернення до м. Івано-Франківськ. Вечеря та вільний час.

Другий день:

- 8:30 - Сніданок. Звільнення номерів.

- 9:30-12:30 - Переїзд до Гошівського монастиря у с. Гошів, заснованого у 1517 році. Тут можна відвідати монастир отців Василіан і церкву Преображення Господнього, які пережили багато лиха від нападників та війн. Після отримання незалежності України святиня була відроджена.

- 13:00 - Обід за додаткову плату.

- 14:00-15:30 - Переїзд до с. Бубнище. Екскурсія на скелі Довбуша, яка знаходиться поблизу села Бубнище. Цей унікальний скельний комплекс названий на честь легендарного опришка Олекси Довбуша.

- 16:00 - Повернення до м. Івано-Франківськ. Вечеря.

- 17:30 - Трансфер до залізничного вокзалу.

У вартість туру входить проживання у готелі, дворазове харчування (сніданок та вечеря), трансфер по маршруту, супровід гіда, екскурсійна програма та страхування. Вхідні квитки в музеї оплачуються додатково. Орієнтована вартість туру для однієї особи в залежності від типу номера складає: 265 грн для двомісного номера, 205 грн для номера блочного типу (2+3) та 310 грн для напівлюкса.

Туристичний маршрут у Івано-Франківську, відомому як "Серце Івано-Франківська", розрахований на два дні. Програма включає відвідування музеїв, культових споруд, пам'ятників та архітектурних пам'яток. Кожен день маршруту займає близько 2-3 годин.

Перший день маршруту охоплює такі місця:

- Пам'ятник Івану Франку, видатному письменнику та громадському діячу.

Поруч знаходиться обласний музично-драматичний театр ім. І. Франка.

- Історико-меморіальний музей Олексі Довбуша, заснований у 1997 році. Це приватна колекція, що включає предмети, пов'язані з історією Олексі Довбуша.

- Майдан Шептицького, де розташовані Катедральний собор української греко-католицької церкви та костюл Святого Воскресіння.

- Костюл Пресвятої Діви Марії, що став Художнім музеєм з 1980 року. Тут експонуються твори народного мистецтва з різних регіонів України.

Другий день маршруту включає відвідування таких місць:

- Міська ратуша, де розташований краєзнавчий музей, що охоплює історію, мистецтво та природу краю.

- Площа Міцкевича з пам'ятником видатному польському письменнику Адаму Міцкевичу.

- Вірменський костюл та Українська автокефальна православна церква.

- Броварня, що зберегла свою архітектуру з 1767 року.

- Музей визвольних змагань Прикарпатського краю з багатою колекцією зброї, документів та інших унікальних речей.

- Пам'ятник "Братське меморіальне кладовище радянських воїнів, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни".

- Літературний музей Прикарпаття, що розповідає про літературне життя краю з різних епох.

У вартість туру входять вхідні квитки до музеїв та послуги екскурсовода. Вартість для групи (15 осіб) становить 150 грн./особу. Ці маршрути, запропоновані автором, дають змогу ознайомитися з різноманітними історико-культурними об'єктами Івано-Франківська та регіону.

Маршрути екскурсій

Досліджені автором історико-культурні ресурси можуть бути використані для екскурсійної діяльності. На підставі вивченого матеріалу автор пропонує два маршрути екскурсій: "Манявський Скит" та "Яремче-Коломия".

Екскурсія до "Манявського Скиту", заснованого в 1611 році, відомої християнської святині, триває 7 годин. Скит складається з ансамблю кам'яних та дерев'яних споруд, оточених кам'яною стіною з вежами.

Під час екскурсії туристам запропонують оглянути монастирський комплекс, включаючи оборонні, в'їздові та високі вежі, трапезну, мури, дерев'яні та кам'яні келії, Блаженний камінь і Манявський водоспад висотою 20 метрів.

Приблизна вартість екскурсії становить 75 гривень на особу.

Екскурсія "Яремче-Коломия" має тривалість 7 годин. Під час цієї екскурсії туристи відвідають та ознайомляться зі стародавніми містами Яремче і Коломия. Особлива увага буде приділена Коломийському музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського, єдиному в світі музею "Писанки", чия центральна частина має форму писанки висотою 12 метрів, а також приватній колекції музею старожитностей Р. Яворського.

Отже, туризм має все більше значення в господарстві цього регіону, і Прикарпаття є одним із перспективних туристичних напрямків в Україні, відіграючи важливу роль на національному туристичному ринку.

Висновки до третього розділу

Івано-Франківщина є багатою на культурну спадщину і займає третє місце в Україні за кількістю пам'яток архітектури і містобудування, незважаючи на свою невелику територію та населення. Наразі в області під охороною держави знаходиться 1360 пам'яток архітектури, з яких 87 мають національне значення. Більшість з них представляють собою пам'ятки дерев'яної і мурованої архітектури, а також пам'ятки житлового і громадського будівництва, зосереджені переважно в історичних містах. Серед них варто виділити церкву Пантелеймона під Галичем (XII ст.), церкву Святого Духа з мистецьким іконостасом у Рогатині (XVI ст.), Манявський Скит (XVII ст.), а також дерев'яні гуцульські і бойківські храми, відомі далеко за межами України.

Крім того, на території області збереглися руїни чотирьох замків, зокрема замку XVI століття у селі Пнів Надвірнянського району, замків XVII століття у селах Раковець та Чернелиця Городенківського району, а також руїни Старостинського замку XVI-XVIII століть у місті Галичі. Серед цікавих інженерних споруд варто відзначити кам'яні арокні залізничні мости у Ворохті, металевий міст через Дністер у Галичі та інші. Окремою пам'яткою архітектури є Астрономічна і метеорологічна обсерваторія, розташована на вершині Піп Іван.

У Івано-Франківській області також знаходяться чотири монастирі, із яких три зберігають своє первісне призначення. Серед них - чоловічий монастир Української Православної Церкви Київського патріархату, Манявський Скит, заснований у 1611 році у селі Манява Богородчанського району; чоловічий монастир УГКЦ святих отців Василіан, заснований у XVIII столітті у селі Гошів Долинського району; та жіночий монастир Василіанок, заснований у 1903 році у місті Івано-Франківську.

В роботі також детально описані музеї краю, зокрема Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей, Музей мистецтв Прикарпаття, Івано-Франківський державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша, Музей писанкового розпису та Історико-меморіальний музей Степана Бандери. Крім того, автором запропоновані історико-культурні маршрути "По стародавніх містах і селах Галичини" та "Серцем Івано-Франківська", а також програми екскурсій "Манявський Скит" та "Екскурсія: Яремче-Коломия".

ВИСНОВКИ

Автор після детального дослідження теми зробила наступні висновки. Івано-Франківська область має великий потенціал у сфері рекреації та туризму, завдяки своєму вигідному розташуванню. Це надає області численні можливості для розвитку туристичної галузі, оскільки вона приваблює різноманітність природних факторів та наявність багатьох історичних та культурних пам'яток.

Серед природних рекреаційних резерватів Івано-Франківщини варто відзначити Карпатський гірський масив, національний природний парк "Туцульщина", Княздвірський тисовий заповідник, природні комплекси Чорногори та Горгани, а також ботанічний заказник "Скит Манявський". "Скелі Довбуша" є однією з найбільш відомих природних пам'яток серед туристів.

На території області збереглася значна кількість історико-культурних пам'яток, таких як замки, церкви та музеї. У цей список входять церква Св. Пантелеймона, Костел кармелітів у Більшівцях, Успенський собор у м. Крилос, церква Різдва Христового у с. Підгір'я та інші архітектурні пам'ятки. Руїни чотирьох замків, зокрема замку у с. Пнів, с. Раковець та Чернелиця, а також Старостинського замку у м. Галичі також привертають увагу.

Розвиток рекреаційно-туристичної галузі сприятиме підвищенню зайнятості, розвитку обслуговуючих сфер, благоустрою населених пунктів, ефективному використанню природних ресурсів та охороні довкілля. Увага до цього питання в області постійно зростає. Існуюча мережа рекреаційних закладів (119 одиниць на 12,5 тис. місць) створює можливості для розширення лікувально-оздоровчих, туристичних та спортивних послуг, включаючи обслуговування іноземних туристів.

Досвід провідних туристичних країн та сусідніх держав свідчить про важливість туризму для економіки. Україна повинна розвивати туристичні райони та центри, використовуючи свої місцеві ресурси. Прикарпаття, яке має значний потенціал для зеленого туризму, є одним з найбільших туристичних

регіонів в Україні. Розвиток туристично-рекреаційної галузі Франківщини останніми роками характеризується позитивною та стабільною динамікою, і туризм відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку регіону.

Автор пропонує розширити мережу туристичних маршрутів на території області та запропонувала два культурно-історичних туристичних маршрути: "По стародавніх містах і селах Галичини" та "Серцем Івано-Франківська". Також вона запропонувала екскурсійні програми, такі як "Манявський Скит" та екскурсія "Яремче-Коломия".

Висновок полягає в тому, що при правильному використанні природно-рекреаційних ресурсів Прикарпаття, туристична індустрія має великі перспективи навіть порівняно зі світовими курортами. Комбінація лікувальних, курортно-кліматичних, природно-мінеральних та культурно-історичних особливостей області є унікальною і неперевершеною на Землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Вуянко М. В. Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олекси Довбуша: Путівник. - Івано-Франківськ: Галичина, 1995. - С. 32
2. Бабій В. Божий дар - Богородчанщина // Прикарпатський туризм. - 2005. - №2. - С. 3-10.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України. - К.: Київський Університет, 2001. - 395, с.
4. Грабовецький В. В. Стежками Олекси Довбуша: Путівник. - Івано-Франківська: Поліграфвидав, 1988. - 15, с.
5. Вас вітають мальовничі Карпати // Туризм сільський зелений. - 2001. - № 4. - С. 12-19.
6. Високогірна метеорологічна обсерваторія на горі Піпіван. Історія. Реалії. Перспективи // Туристично-краєзнавчі дослідження: - Вип. 4. - К.: Державне підприємство "Національна Туристична організація", 2002. - С.
7. Географічна енциклопедія України: У 3 т. - К.: УРЕ, 1989-1993. - Т. 3. - 242, с.
8. Геренчук К. І. Природа Українських Карпат. - Львів: Видавництво Львівського Університету, 1968. - 264,с.
9. Грабовецький В. В. Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. - 130, с.
10. Дробчук І. 3 віків минулих // Нова Зоря. - 2004. - № 18. - С. 3-7.
11. Дробчук І. 3 віків минулих // Нова Зоря. - 2004. - № 21. - С. 3.
12. Завітайте в Українські Карпати: Короткий путівник по Українських Карпатах. - Львів: Коломия, 1999. - 31, с.
13. Закон України "Про внесення змін до закону України "Про Туризм" // Гостинничний и ресторанный бизнес. - 2003. - № 3. - С. 84-98.
14. Івано-Франківська область // Туризм сільський зелений. - 2000. - № 1-2. - С. 42-47.

15. Івано-Франківська область: Проспект. - Івано-Франківськ: Івано-Франківська облдержадміністрація, б/р. - 44, с.
16. Івано-Франківський краєзнавчий музей: Путівник по музею. - Ужгород: Карпати, 1972. - 70, с.
17. Івано-Франківщина туристична: Буклет / Керівник проекту Я. Шкрібляк. - Івано-Франківськ: Tasis, б/р. - 24, с.
18. Коломыйський музей народного искусства Гуцульщини: Фотоальбом. - К.: Мыстэцтво, 1978. - 36, с.
19. Культура і мистецтво Прикарпаття: Буклет: Музей визвольних змагань Прикарпатського краю. - Івано-Франківськ: Управління культури Івано-Франківської обласної державної адміністрації, б/р. - 4, с.
20. Культура і мистецтво Прикарпаття: Буклет: Івано-Франківський художній музей. - Івано-Франківськ: Управління культури Івано-Франківської обласної держадміністрації, б/р. - 4, с.
21. Літературно-меморіальний музей М. Черемшини: Путівник по музею в м. Снятині. - Ужгород: Карпати, 1974. - 47, с.
22. Мальовничі Карпати України: Туристичний довідник / Керівник проекту Н. Гасюк. - Івано-Франківськ: Рада з туризму Карпатського регіону, б/р. - 68, с.
23. Мицань М. Пнівський замок: збереження чи забуття // Прикарпатський туризм. - 2005. - № 2. - С. 7-8.
24. Національні природні парки і біосферні заповідники України // Туризм сільський зелений. - 2000. - № 1-2. - С. 20.
25. Олійник М. Старі церкви // Галичина. - 2001. - № 39. - С. 4-5.
26. Пам'ятки мистецтва давнього Галича // Галичина. - 2003. - № 132.
27. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 352, с.
28. План развития туризма до 2010 года // Гостиничный и ресторанный бизнес. - 2002. - № 5. - С. 8-9.

29. Смаль І. В. Туристична індустрія України: сучасний стан і перспективи розвитку // Туристично-краєзнавчі дослідження: К.: Збірка наукових статей. - Вип. 5. - 2018. - 114, с.
30. Стефаник К. В., Галюк Б. П. Літературно-меморіальний музей В. С. Стефаника: Путівник. - Ужгород: Карпати, 1981. - 48, с.
31. Туризм в Україні - 2003: Статистичний бюлетень. - К.: Державна туристична адміністрація України, 2004. - 41, с.
32. Україна: Путівник. - К.: Смолоскип, 1995. - 480, с.
33. Українська автокефальна Православна церква УАПЦ: Собор Святої Покрови. - Івано-Франківськ, 2003. - 6, с.
34. Храм Св. Пантелеймона // Галичина. - 2004. - № 93. - С. 5.
35. Івано-Франківський краєзнавчий музей. Офіційна сторінка <http://www.ifkm.if.ua/index.html>
36. Бейдик О.О. Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії (географії туризму). К.: Київ. - Київський університет, 1993.- 56 с.
37. Енциклопедія архітектурної спадщини України: тематичний словник. - К.: Українська Академія архітектури, 1985.- 366 с,
38. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму. -Чернівці: Прут, 1985. - 120 є.
39. Завада В.Т. Архітектурна спадщина України як об'єкт туризму. Регіональний аспект // Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 1. Частина друга. - К.: Інститут туризму. - С.23-28.
40. Карпатский рекреационный комплекс // Долишний М.И., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. и др. - К.: Наукова думка, 1984.- 148 с.
41. Кузик С.П., Касянчук З.О. Оцінка туристичної придатності території Карпат // Карпати. Український міст в Європу: проблеми і перспективи. Тези доп. Міжн. наук.-практ. конф.-Львів, 1993.-С. 100-103.
42. Лесик О.В. Замки та монастирі України.- Л.: Світ, 1993. - 173 с.
43. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України.- Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. - 259 с.

44. Памятники истории и культуры Украинской ССР. - К.: Наукова думка, 1987. - 756 с.
45. Полинова Н.Ф. Оценка необходимого и достаточного времени на осмотр экскурсионных объектов // Социально-географические проблемы повышения эффективности туристско-экскурсионного обслуживания. - Минск: Из-во Беларуск. ун-та, 1978. - С.100-104.
45. Проблеми міжнародного туризму: Збірник наукових статей.- К.: ТОВ "ЧасПІК", 1997. - 264 с.
46. Словник-довідник археології (За ред. Н.О.Гаврилова).- К.: Наукова думка, 1996.- 431 с.
47. Українське народознавство: Навч. посібник (За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Гориня, Р.Ф. Кирчіва).-Львів: Фенікс, 1994.- 608 с.
48. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму: підручник / В.К. Кіптенко. - К.: Знання, 2010. - 502 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/>
49. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. - К.: Знання, 2008. - 661 с.
50. Колотило А. Характеристика комплексного туристичного продукту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kolotylo.htm.
51. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.
52. Карягін Ю.О., Тимошенко З. І., Демура Т. О., Мунін Г. Б. Маркетинг турпродукту. Підручник. - К: Кондор, 2009. - 394 с.
53. Шепелюк СІ. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/shepeljuk.htm.
54. Горбань Г.П. Особливості формування попиту на туристичний продукт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/gorban.htm.
55. Момонт Т.В. Основні напрями формування ринку туристичних послуг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/momont.htm.

56. Закон України "Про туризм" від 05.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. - 1995. - №31.
57. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні - Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
58. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 272 с.
59. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території: Монографія. - Львів: Новий Світ-2000, 2012. - 176 с.
60. Андял Г. Минуле і сучасне в експозиціях та експонатах // Новини Закарпаття. - 2002. - с. 7.
61. Бейдик О.О., Бортман Д.Я. Нові аспекти виявлення, систематизації та картографування архітектурно-історичних ресурсів як об'єктів пізнавального туризму // Туристичні ресурси України. - К., 1996
62. Боплан Г. Л. де. Опис України / Г.Л. де Боплан. П.Меріме. Українські козаки та їхні останні гетьмани; Богдан Хмельницький / П. Меріме; пер. з фр., приміт. та передм. Я.І. Кравця. - Львів : Каменяр, 1990. - 301 с.
63. Вербіленко Г.А. Значення меморіальних музеїв при вивченні історичної спадщини засобами туризму та екскурсій // Всеукр. наук.-прак. конф. "Туризм і завдання національно-культурного відродження України" : Мат. міжнар. наук. конф. - К.; 2016
64. Вечерський В.В. Проблема відтворення визначних пам'яток історико-архітектурної спадщини України // Історичне краєзнавство на межі тисячоліть: досвід, проблеми, перспективи. IX Всеукраїнська наукова конференція. - Дніпропетровськ, 1999.
65. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму : навч. посіб. для закл. освіти / В. Д. Дехтяр. - К. : Наук. світ, 2003. - 203 с.
66. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / За ред. В. Горбика. - К., 1998.

67. Історія України: Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). - Вип.8. - К.: Рідний край, 1999. - С.40-46.
68. Історія українського мистецтва: В 5 т.- К.: Гол. ред. УРЕ, 1968.- Т. 3.- С. 13 - 16.
69. Лугова О.І., Попович С.І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства: питання теорії та генези // Туристично-краєзнавчі дослідження – К., 2017. – Вип. 5. – С. 3-53
70. Мацюк О.Я. Замки і фортеці Західної України / О. Мацюк. – Львів: «Центр Європи», 2005. – 199 с.
71. Рутинський М. Й. Музеєзнавство: Навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К. : Знання, 2008. – 428 с.
72. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова ; передм. В. А. Смолія. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.

Джерела з Інтернету

1000

Сторінка 98 з 109

21	https://docplayer.net/56145922-Istoriko-kulturni-pam-yatki-prikarpattya-ta-karpat-vazhlivi-ob-iekhti-v-rozvitku-turizmu.html	0.62%
22	http://diplomba.ru/work/48480	0.61%
23	https://docplayer.net/amp/84743339-Statistichniy-analiz-rinku-turistichnih-poslug-ukrayini.html	2 джерела 0.61%
24	http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12389	0.54%
25	http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/995/1/Khomynets%20P.A.%20MENTzim-51.pdf	2 джерела 0.53%
26	http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/11758/1/4%D0%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%	3 джерела 0.53%
27	http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/30936/1/restaurant.pdf	2 джерела 0.52%
28	http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/Putsentylo_EOTGP_TNEU.pdf	2 джерела 0.5%
29	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9684/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE...	0.49%
30	https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/08/MV-10-2019.pdf	0.47%
31	http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/ggf/naukova_diyalnist/Nauk_Konf_Studentov_aspirantov/Mizhnar_konf_Te	3 джерела 0.47%
32	https://econom.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Zbirnyk_2016_tom_3.pdf	7 джерел 0.47%
33	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9685/1/%D0%9D%D1%8F%D0%B9%D0%BA%D0%BE%20%D0%84%D	2 джерела 0.47%
34	https://tourlib.net/aref_tourism/felenchak.pdf	14 джерел 0.46%
35	https://card-file.onaft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10271/1/disser_Moiseeva.pdf	3 джерела 0.46%
36	https://www.refsua.com/referat-7220-1.html	0.45%
37	http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-menedzhmenta/Lekcii/TUOPEREJTING.pdf	3 джерела 0.44%
38	https://reposit.uni-sport.edu.ua/bitstream/handle/787878787/2986/%D0%A1%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B	6 джерел 0.41%
39	http://oia.Intu.edu.ua/files/1037_Oblík_i_finansý_Ch_2.pdf	12 джерел 0.38%
40	http://www.ifkm.if.ua/history1.html	0.37%
41	http://ifkm.if.ua/vidpryrody.html	4 джерела 0.37%
42	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9450/1/Milokost_Oleksandr_Olegovich_%D0%A2-41.pdf	0.37%

43	http://vtei.com.ua/doc/2018/konf18/14.pdf	2 джерела	0.36%
44	http://dspace.oneu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11390/2020.%20d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%...		0.36%
45	http://dspace.oneu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11392/2020.%20d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%...	2 джерела	0.34%
46	http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Chasopys-20-1-2016.pdf		0.34%
47	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8978/4/%d0%94%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%b2%d0%bd%...		0.33%
48	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9358/1/Bychova_Liubov_Mykolaiivna_%d0%a2-41.pdf	2 джерела	0.33%
49	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8098/Kovalchuk%20Yu.%20V..pdf?isAllowed=y&sequence=1	3 джерела	0.33%
50	https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/1576/1/%d0%9c%d0%b0%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b0%d0%bb%d0%b...		0.32%
51	http://repository.vsau.org/getfile.php/27704.pdf	4 джерела	0.31%
52	http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/8605/1/MR_Vovk.pdf		0.31%
53	https://reposit.uni-sport.edu.ua/bitstream/handle/7878787/3006/%d0%9a%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%84%d1%...		0.3%
54	http://document.kdu.edu.ua/info_zab/242_462.pdf	9 джерел	0.29%
55	http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_67_2018_ukr/7.pdf		0.29%
56	http://www.lib.mdpu.org.ua/load/geografy/kifak_organizacia_turistichnoi_dialnosti.doc	8 джерел	0.28%
57	http://tourlib.net/statti_ukr/sasin.htm	3 джерела	0.28%
58	http://vmurol.zt.ua/source/Konf_15.doc	11 джерел	0.27%
59	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11645/1/Milokost%20Oleksandr%20Olehovych.pdf		0.27%
60	https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3494/1/%d0%95%d0%bb_%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%b...	5 джерел	0.27%
61	https://tourlib.net/statti_ukr/lutak.htm	2 джерела	0.27%
62	http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1003/1/Martyn%20I.M.%2cMEMTzim-51.pdf		0.26%
63	https://knute.edu.ua/file/Mg==/98069b379d2fa9bc4392fd01c6ffe2bb.pdf		0.26%
64	http://elibrary.donnuet.edu.ua/1381/1/2016_MR_Bocharova_Gorina_T_bac.pdf		0.26%

65	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%E	2 джерела	0.25%
66	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/geograph/2009/geograf_09_2.pdf		0.25%
67	http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/2589/1/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D	2 джерела	0.25%
68	http://oia.Intu.edu.ua/files/Zbirnik_Tezi_06_grudnya_2014_Ch_2.pdf		0.25%
69	https://ktepcknute.kyiv.ua/wp-content/uploads/2020/05/Zbirnik-tez-dopovidey.pdf		0.24%
70	https://docplayer.net/80398720-Rozvitok-etnoturizmu-problemi-ta-perspektivi-zbirnik-materialiv-vseukrayinskoyi-naukovo-pra...		0.24%
71	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/geograph/2010/2010-2.pdf		0.24%
72	https://uk-wiki.ru/wiki/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%8	7 джерел	0.24%
73	http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/1002/1/Maistrenko%20O.E.%20MENTzim-51.pdf	8 джерел	0.24%
74	http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10974		0.24%
75	http://infotour.in.ua/muzychenko5.htm	2 джерела	0.24%
76	http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/7878787/661/%d0%94%d0%b8%d0%bf%d0%bb%d0%be%d0%bc%d0	5 джерел	0.24%
77	http://uchika.in.ua/znachennya-turistichnih-resursiv-pivdnaya-ukrayini-dlya-rozvitk.html	3 джерела	0.24%
78	http://www.bumib.edu.ua/sites/default/files/vstup_prog/spivbesida_0.doc		0.23%
79	https://lib.Intu.edu.ua/sites/default/files/2021-03/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC_%D0%9A%D0%BE%D...		0.23%
80	http://www.vtei.com.ua/images/VN/002.pdf		0.23%
81	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/16647/Aleshugina_Baranovsky_ta_in_Recreacijno-turystichni_resursy	2 джерела	0.23%
82	http://www.ndu.edu.ua/images/stories/story/doc/geet3.pdf		0.23%
83	http://www.mek-mdu.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D	4 джерела	0.22%
84	https://ivano-frankivska-oo-usva-v-i3.webnode.com.ua/oblast/galitskij-rajon		0.22%
85	http://geo.chnu.edu.ua/res/geo/infpack/menedgment.doc		0.21%
86	http://old.geography.lnu.edu.ua/Stud/Navch/Programy/program_turyzm.pdf		0.21%

87	https://shron1.chtyvo.org.ua/Polyvach_Kateryna/Kulturna_spadschyna_ta_ii_vplyv_na_rozvytok_rehioniv_Ukrainy.pdf	10 джерел	0.21%
88	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1684/1/%d0%9c%d0%90%d0%97%d0%a7%d0%95%d0%9d%d0%9a%d0%...		0.2%
89	https://studfile.net/preview/5258792/page:2	2 джерела	0.2%
90	https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/53494		0.2%
91	http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17132/1/konspektUliganets.pdf	2 джерела	0.2%
92	http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/34541/1/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%B...		0.2%
93	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6386/Oliinyk-O.S.-Ekonomika-turystychnoho-pidpriemstv	5 джерел	0.2%
94	https://studopedia.net/1_5675_rozdil--perspektivi-rozvitku-mlzhnarodnogo-turizmu-v-ukrayinl.html		0.2%
95	https://astroosvita.kiev.ua/infoteka/articles/observ_Pip-Ivan.pdf		0.2%
96	http://vtei.com.ua/doc/nav4/4astuna2.pdf		0.2%
97	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11009/1/Voitko_Alina_Ihorivna_%d0%a2%d0%bc%20%d0%9f%d0%92-21-1.pdf		0.2%
98	http://univer.km.ua/sites/default/files/%D0%92%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF/OPP_Bakalavr_242_Turizm.pdf		0.2%
99	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24897/1/Stetsko.pdf		0.2%
100	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10377/1/Basos_Yana_Yuriivna-T-51.pdf		0.19%
101	http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%...		0.19%
102	http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/15810/1/book_of_abstract.pdf	2 джерела	0.19%
103	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9349/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84...		0.19%
104	http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/gat/gat_2012_19.pdf		0.19%
105	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12347/2/Grechanyk_magistr_2013.pdf		0.19%
106	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12383/2/Belousova-magistr_2011.pdf		0.19%
107	https://learn.ztu.edu.ua/mod/page/view.php?id=20959	2 джерела	0.19%
108	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11173/1/materialy%202016.pdf		0.19%

109	https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18086/1/%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd...	0.19%
110	http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34506/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B...	0.18%
111	https://ronl.org/referaty/astronomiya/268141	3 джерела 0.18%
112	http://globalnauka.com/download/Krok_Zbirnik_Z.pdf	15 джерел 0.18%
113	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0...	0.18%
114	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B...	2 джерела 0.18%
115	https://www.referat911.ru/Turizm/struktura-upravlnnya-turistskoju-sferoju-v/108224-1944780-place1.html	0.18%
116	http://geum.ru/next/art-28699.leaf-5.php	0.18%
117	http://repository.ldufk.edu.ua:8080/bitstream/34606048/30383/1/%d0%a6%d0%b5%d1%81%d1%8c%d1%86%d1%96%d0%b...	0.18%
118	http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/gat/gat_2018_43.pdf	5 джерел 0.17%
119	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/11350/461_Dubrovna_FEM_2020.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.17%
120	http://referatu.net.ua/referats/7569/153230/?page=1	4 джерела 0.17%
121	http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10984	2 джерела 0.17%
122	http://tourlib.net/statti_ukr/savchenko2.htm	0.17%
123	http://diplomba.ru/work/48357	2 джерела 0.17%
124	https://econconf.files.wordpress.com/2015/05/final.pdf	0.17%
125	http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%...	0.17%
126	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32649/1/Menedgment%202019.pdf	2 джерела 0.16%
127	https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/gotelno-restoranna_sprava_1.pdf	0.16%
128	http://eprints.cdu.edu.ua/4805/1/zb2016%20.pdf	0.16%
129	https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/707/1/Tekhnolohiia_hotelnoi_spravy.pdf	0.16%
130	https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/visn/n21.pdf	0.16%

131	https://stu.cn.ua/media/files/fvv/242-mag.pdf		0.16%
132	http://uchika.in.ua/patriotichne-vihovannya-na-urokah-istoriyi-ta-pozaklasnij-robo.html	29 джерел	0.16%
133	https://physgeo.univer.kharkov.ua/files/conference/stud_2017.pdf	3 джерела	0.16%
134	https://archive.org/stream/final_20150824/final_divu.txt		0.16%
135	https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4946/1/%d0%9a%d0%b0%d0%bb%d1%8e%d0%b3%d0%b0%2c%20%d0%a7%d0...		0.16%
136	http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/38049/1/242_Virkun%20Oleksander%20Mykolaiovych.pdf		0.16%
137	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D0%...		0.15%
138	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/10377/2/Turbiz_HNU_konf_nojab_2012.pdf	2 джерела	0.15%
139	https://presentacii.ru/presentation/rinok-turistichnix-uslug	3 джерела	0.15%
140	http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/1657	13 джерел	0.15%
141	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/55330/1/13.%20%d0%af%d0%bd%d0%be%d1%88%d0%b5%d0%b2%d1%81%d1%99	9 джерел	0.15%
142	http://pa6oma.info/katalog/doc_details/702-----_.html		0.15%
143	http://ephshair.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/8989898989/1422/%d0%9f%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%89%...	6 джерел	0.15%
144	https://issuu.com/182373/docs/getmanshchyna	10 джерел	0.15%
145	http://lib.pnu.edu.ua/files/zbirnyky/rekreatio-2013-4.pdf	2 джерела	0.15%
146	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7663/1/%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf		0.15%
147	http://ifkm.if.ua/vidnarodmystectvo.html		0.15%
148	https://chdtu.edu.ua/media/k2/attachments/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8...		0.15%
149	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/4516/1/%d0%a1%d0%9f%d0%98%d0%a1%d0%9e%d0%9a%20%...	2 джерела	0.15%
150	http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/931/1/Zderko%20Svitlana%20MEMTmi-51.pdf	2 джерела	0.15%
151	http://referatp115.12-balov.ru/index.php?rf=205987		0.14%
152	https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Portfolio_OP/Turizm/MR_do_qulificatsiynih_robit_TU_bak.pdf	18 джерел	0.14%

153	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/10351/2/Turbiz_HNU_konf_apr_2011.pdf	2 джерела	0.14%
154	http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/27696/1/tourism.pdf		0.14%
155	https://ep.nmu.org.ua/en/library/index.php		0.14%
156	http://journals.urau.ua/nvgeci/article/download/22127/19649		0.14%
157	https://mfknukim.mk.ua/images/abiturient/2018/dokumenty/prohramy_fakhovykh/242_T-2-kurs-sporidneni.pdf	2 джерела	0.14%
158	http://conf.htei.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/zbirka-435trgfhy567rugjh67.pdf		0.14%
159	http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/38071/1/242_Shabalda_Olena_Dmutrivna%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3.pdf		0.14%
160	https://wordsimilarity.com/uk/%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%	3 джерела	0.14%
161	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%8	3 джерела	0.13%
162	http://uchika.in.ua/zbirnik-naukovich-prace-studentiv-ta-magistrantiv-ekonomichnogo.html?page=2	2 джерела	0.13%
163	http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/29331/1/%d0%a3%d0%bd-%d1%82%20%d0%a4%d1%80%d0%b0%	3 джерела	0.13%
164	https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/784a7795ea7ff27871b2a9fa48e87d7b.pdf	2 джерела	0.13%
165	https://fpgoe.npu.edu.ua/images/%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD_2016.pdf		0.13%
166	https://infopedia.su/7x3fe8.html		0.13%
167	https://fortetsi.blogspot.com	2 джерела	0.13%
168	http://conf.htei.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/konf-turisti-2017-zbirka.pdf		0.13%
169	http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/karpat-kraj-2017-9.pdf		0.13%
170	http://document.kdu.edu.ua/info_zab/242_190.pdf		0.13%
171	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12393/2/Chubenko_magistr_2011.pdf		0.13%
172	https://karpaty.rocks/cerkva-svyatogo-panteleymona-xii-st-z-dzvinyceyu-shevchenkove	2 джерела	0.13%
173	http://soippo.edu.ua/images/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%		0.13%
174	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/51443/1/%d0%94%d0%b8%d0%bf%d0%bb%d0%be%d0%bc%20%d0%a1%d0%b	5 джерел	0.13%

175	https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/76219/1/Gaityna_tourism_business_in_the_digital_economy...	0.12%
176	http://dspace.mnau.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7769/ohienko.pdf?isAllowed=y&sequence=1	2 джерела 0.12%
177	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/magistr-visnuk/mag_visn_18_28.pdf	0.12%
178	http://tourlib.net/statti_ukr/shepeljuk2.htm	0.12%
179	https://tourlib.net/statti_ukr/tourism_ukr2.htm	2 джерела 0.12%
180	https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/old_2019/Bogko/disBogko.pdf	3 джерела 0.12%
181	http://www.referatu.net.ua/referats/7569/144765	6 джерел 0.12%
182	https://shron1.chtyvo.org.ua/Fedorak_Volodymyr/Istoryko-kulturni_zasady_stanovlennia_i_rozvytku_etnoturyzmu_v_Ukraini_199_	0.11%
183	https://ronl.org/referaty/raznoe/563281	2 джерела 0.11%
184	http://repository.vsau.org/getfile.php/27264.pdf	0.11%
185	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/4264/7.%d0%a6%d1%83%d1%80%d0%ba%d0%b0%d0%bd%20%d0%8...	0.11%
186	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14634/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82.%20%t	2 джерела 0.11%
187	https://jarch.donnu.edu.ua/article/download/9670/9599	0.11%
188	https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/42677/1/Burluka_bakalavr.docx	41 джерело 0.11%
189	https://ukrainaincognita.com/ivano-frankivska-oblast/nadvirnyanskyi-raion/nadvirna/nadvirna-pnivskyi-zamok-ta-chotyrokhsot	0.1%
190	https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/8_konferezii/zbirnik_konferenciyi_5-6_grudnya_.pdf	10 джерел 0.1%
191	https://studfile.net/preview/5258766/page:2	0.1%
192	http://ufpp.gov.ua/files/filemanager/pub_greenturizm_1.pdf	0.1%
193	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/42414/1/%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d...	0.1%
194	http://sport.mdu.edu.ua/tmfks/wp-content/uploads/2018/01/%d0%9b%d0%b5%d0%ba%d1%86%d1%96%d1%97-%d0%t	10 джерел 0.1%
195	https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%...	0.1%
196	https://docplayer.net/61246142-Turistichniy-biznes-svitovi-tendenciyi-ta-nacionalni-prioriteti-materiali-mizhnarodnoyi-naukovo...	0.1%

197	https://pef.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/zb_ekonom.pdf	2 джерела	0.09%
198	https://firtka.if.ua/blog/view/malovidomi-zamki-prikarpattia		0.09%
199	http://www.scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/887/dis_Mashika%20H.V..pdf		0.09%
200	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/geograph/2008/geogr_2008_2.pdf		0.09%
201	http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/47_2020_ukr/47_2020.pdf	2 джерела	0.09%
202	https://tamtour.com.ua/muzei-pysankovoho-rozpysu	3 джерела	0.09%
203	https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/09/2016_sustainable_development_social_and_economic_chang	2 джерела	0.09%
204	http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1	2 джерела	0.09%
205	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/hystory/2015_2_4.pdf		0.09%
206	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8962/2/Turbiz_HNU_konf_maj_2010.pdf	3 джерела	0.08%
207	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36878/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%8...		0.08%
208	http://www.experts.in.ua/regions/detail.php?ID=4326		0.08%
209	https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/turizm_turizm_0.pdf		0.08%
210	http://historic.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/2019_%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4_%D0%BA%D0%BE%D0%B...		0.08%
211	http://ukraine-diplom.com/2010/05/14/2115.html		0.08%
212	https://uchika.in.ua/robocha-programa-navchalenovi-disciplini-dlya-studentiv-za-nap-v2.html		0.08%
213	https://mfknukim.mk.ua/images/konferentsii/turyzm_2015_2.pdf		0.08%
214	http://manyreferats.ru/major/313/86062	4 джерела	0.08%
215	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.02/Yushchenko.pdf	3 джерела	0.08%
216	http://vmurol.com.ua/upload/Istoriya%20i%20zdobutki_Osobisti%20zdobutki/Disertatsii/Kandidatski/Lytovchenko_dis.pdf		0.07%
217	http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/5792/1/Dis._Danyliuk-Chernyh.pdf		0.07%
218	http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-3-2016/visnik-3-2016.pdf		0.07%

219	https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19227/1/Diplom051_Vakylik_Shatskaya.pdf	0.07%
220	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32168/1/%D0%9B%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D...	0.07%
221	https://web.archive.org/web/20130927024332/http://lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/1147_2012.pdf	0.07%
222	http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_57_2017_ukr/1_57_2017.pdf	0.07%
223	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/58400/1/%D0%A1%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%...	12 джерел 0.07%
224	https://reposit.uni-sport.edu.ua/bitstream/handle/7878787/3620/%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%B...	2 джерела 0.07%
225	http://eia.menr.gov.ua/uploads/documents/4998/reports/Nqak94jAgc.pdf	0.07%
226	http://global-national.in.ua/archive/21-2018/92.pdf	0.06%
227	https://naurok.com.ua/doslidzhennya-dlya-9-klasu-posibnik-hano-dlya-provedennya-doslidzen-u-7-klasi-73128.html	4 джерела 0.06%
228	https://www.stud24.ru/turism/grskolizhnij-turizm/449871-1700282-page5.html	3 джерела 0.06%
229	http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/38075/1/242_Tysh_Jaryna_Petrivna%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3.pdf	0.06%
230	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9_%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%...	0.06%
231	http://ptonmc.lviv.ua/index.php?file_name=.%2Fupload%2Fpublish%2F2019%2FMethod-visn-1_2019.pdf	5 джерел 0.06%
232	http://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/90/%D0%94%D0%BE%D1%86.%D0%94%D1%8F%D1%87%D1%83%D0...	0.05%
233	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4180/Shymkova-B.S.-Nim1-M19-free.pdf?isAllowed=y&seq=7	7 джерел 0.05%
234	http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/gat/gat_2011_11.pdf	0.05%
235	http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2810/1/%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%...	5 джерел 0.04%
236	http://cba.org.ua/two/images/stories/documents/EE_COMPONENT/Ivano-Frankivsk_Passport.pdf	0.04%
237	http://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/44/1/Ekonomika.%20Vyp.3.pdf	13 джерел 0.04%
238	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18577/3/inklyziv_conf_2021_novuij.pdf	5 джерел 0.04%
239	http://igormelika.com.ua/moi-karpati/zhittya-buttya/guculska-piramida-na-gori-pip-ivan	2 джерела 0.04%
240	https://2dip.su/%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8B/65395	3 джерела 0.04%

241	https://infopedia.su/12x3fa0.html	6 джерел	0.04%
242	http://m.ivano-frankivska-oo-usva-v-i3.webnode.com.ua/goteli/galitskij-rajon		0.04%
243	http://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/01/201538/201538.pdf	3 джерела	0.04%
244	https://eprints.oa.edu.ua/7802/1/NZ_stud_Krajinoznavstvo_i_mizhn_turyzm_Vyp_6.pdf		0.04%
245	http://www.referatu.net.ua/referats/7569/178079	14 джерел	0.04%
246	https://me.gov.ua/old/Documents/Download?id=48737a5a-5253-40c2-bd79-b02f5a5efa8a	14 джерел	0.04%
247	https://economic-bulletin.com/index.php/journal/article/download/493/513	12 джерел	0.04%
248	https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/download/2019.12.13/2019.12.13.v3	13 джерел	0.04%
249	http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11637		0.03%
250	http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/9161/1/NP_Zhuravlova.pdf		0.03%
251	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/219/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba...		0.03%
252	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7666/1/%d0%9a%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%84%d1%96%...		0.03%
253	http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2861/Poperedzgennya_zloch_syb_ORD_2010.pdf?isAll	3 джерела	0.03%
254	https://nvmk.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%	6 джерел	0.03%
255	https://lpnu.ua/sites/default/files/dissertation/2017/4787/komarnycka_dysertaciyna_robota.pdf	5 джерел	0.03%
256	http://www.liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2317		0.03%
257	https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/45061	5 джерел	0.03%
258	http://www.investbank.odessa.ua/files/UploadName_54_1.pdf	12 джерел	0.03%
259	https://uk.wikipedia.org/wiki?curid=3228673	6 джерел	0.03%
260	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14969/1/%d0%9d%d0%92%203-4%28292-293%29%202022.pdf	3 джерела	0.03%
261	https://ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Western_Ukrainian_Bioenergy_Market_Study_2017.pdf	6 джерел	0.03%
262	https://vad.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/156/2022/02/%D0%A7%D0%95%D0%A0%D0%92%D0%9E%D0%9D%D0%98...		0.03%